Cultuur dichtbij

Hoe culturele instellingen in de regio Haaglanden cultuurparticipatie vergroten

Cultuur dichtbij

Hoe culturele instellingen in de regio Haaglanden cultuurparticipatie vergroten

Willem-Jan de Gast · Annemarie Quispel (red.)

Voorwoord

Cultuur dicht bij de mensen brengen en de cultuur van mensen een podium bieden. Dat is de kracht van de regio Haaglanden. Hoe doe je dat? Wijkgericht werken, vraaggestuurd: is er een methode voor? Twee jaar lang hebben culturele instellingen in deze regio met elkaar samengewerkt om kennis en ervaring uit te wisselen op dit gebied. Het antwoord is: nee, er is niet één methode, maar wel een constante: werken voor, door en met de buurt draagt bij aan het succes. Vol overgave blijven investeren in de relatie met buurtbewoners. En daarnaast zijn er heel veel nuttige tips, trucs en ervaringen verzameld waar anderen van kunnen leren.

Wij zijn trots op wat er in twee jaar tijd gebeurd is op het gebied van samenwerking, netwerken, professionalisering, van en met elkaar leren in de regio Haaglanden. Kennis en ervaring uitwisselen en elkaar daardoor versterken was het doel. Dat is meer dan gelukt.

Deze publicatie ontsluit de schat aan kennis die er bij de instellingen aanwezig is van hoe je cultuur dicht bij mensen brengt, ter inspiratie voor iedereen in het land die hierin geïnteresseerd is. Voor culturele instellingen die ook wijkgericht en vraaggestuurd willen werken en voor beleidsmakers die net als wij het belang hiervan inzien voor een leefbare en aantrekkelijke samenleving. Uitnodigend én verdiepend. Wij hopen hiermee veel mensen en instellingen te inspireren en verder op weg te helpen.

De wethouders/portefeuillehouders
van de deelnemende gemeenten:
Robert van Asten *(Den Haag)*
Bas Vollebregt *(Delft)*
Astrid van Eekelen *(Leidschendam-Voorburg)*
Francisca Ravestein *(Pijnacker-Nootdorp)*
Johanna Besteman *(Rijswijk)*
Inge Zweerts de Jong *(Wassenaar)*
Robin Paalvast *(Zoetermeer)*
En de deelnemende culturele instellingen (zie pagina 6)

Deelnemende culturele instellingen

Proeftuin Cultuurankermethodiek Regio Haaglanden

Den Haag
Bibliotheek Leidschenveen-Ypenburg
Bibliotheek Nieuw-Waldeck/Loosduinen
DiamantTheater
Muzee Scheveningen
Laaktheater
Theater De Nieuwe Regentes
theater De Vaillant
Theater en Filmhuis Dakota

Delft
Initiatiefnemers van Cultuurhuis Delft;
Stichting CANIDREAM
Stichting Delfts Peil
SHS Delft
De VAK

Leidschendam-Voorburg
Stichting Trias, Centrum voor de Kunsten

Pijnacker-Nootdorp
CulturA & Zo

Rijswijk
Stichting Trias, Centrum voor de Kunsten

Wassenaar
Openbare bibliotheek Voorschoten-Wassenaar

Zoetermeer
CKC Zoetermeer

Inhoud

1 Inleiding 8

2 Wat is een Cultuuranker? 14
Kenmerken 17
Factoren die van invloed zijn 20

3 Cultuurparticipatie vergroten 26
Cultuur als doel en middel 29
Artistieke kwaliteit 30
De waarden van cultuurparticipatie 32

4 Uitgangspunten Cultuurankers 46
Toegankelijk 49
Vraaggestuurd 50
Representatief en Inclusief 51
Verbindend 52
Grensoverschrijdend 53
Co-creatief 54
Verrassend 55
Ontwikkelgericht 56

5 Werkwijze Cultuurankers 70
Lagen van betrokkenheid creëren 74
Culturele interventies combineren 78
Door het landschap bewegen 80

6 Effecten in kaart en in beeld 92
Uitgangspunten voor effect- en impactmeting 95

7 The show must go on 110
Wat de Proeftuin heeft opgeleverd 114

Trefwoorden 122

Geraadpleegde literatuur 123

1 Inleiding

Foto: Esther de Cuijper

Hoe maak je cultureel aanbod aantrekkelijk en toegankelijk voor een breed en divers publiek?

Binnen de ‘Proeftuin Cultuurankermethodiek’ hebben culturele instellingen in de regio Haaglanden in 2019 en 2020 kennis en ervaring uitgewisseld op het gebied van omgevingsgericht en vraaggestuurd werken.

Het resultaat: een schat aan informatie over wat werkt en wat niet werkt, belangrijke waarden en uitgangspunten en praktische tips en voorbeelden uit de praktijk. Met deze publicatie willen we deze kennis en ervaring breed toegankelijk maken. Ter inspiratie, om ervan te kunnen leren en om het belang te laten zien van deze manier(en) van werken.

De afgelopen jaren spreken steeds meer overheden en culturele instellingen de wens en behoefte uit om het cultureel aanbod aantrekkelijk en toegankelijk te maken voor iedereen in de samenleving. Aantrekkelijk en toegankelijk voor een brede groep mensen met een diversiteit aan culturele achtergronden, opleiding, leeftijd, inkomen en daarmee ook een diversiteit aan wensen en voorkeuren wat cultureel aanbod betreft. Binnen de gemeente Den Haag en de gemeenten in de regio Haaglanden wordt geïnvesteerd in dit brede bereik.

In Den Haag zijn al sinds 2013 in alle acht de stadsdelen zogeheten Cultuurankers actief. Dit zijn culturele instellingen (vijf theaters, één museum en twee bibliotheken) die zich met hun activiteiten richten op bewoners in het eigen stadsdeel om de cultuurparticipatie te vergroten, met name onder mensen die niet vanzelfsprekend met kunst en cultuur in aanraking komen. Zij zorgen voor een kwalitatief goed en toegankelijk aanbod met een programmering die wordt samengesteld in aansluiting op en/of in intensieve samenwerking met de bewoners in hun omgeving. Ook in de regiogemeenten zijn er diverse cultuurcentra die eveneens omgevingsgericht en vraaggestuurd werken. Sommige van hen hebben hier al meer ervaring mee, andere minder en allemaal werken ze net even anders, mede afhankelijk van de omgeving waarin ze werken. Dit laatste geldt overigens ook voor de Haagse Cultuurankers: van één methodiek is geen sprake.

In 2018 heeft de regio Haaglanden het Regioprofiel cultuur opgesteld. In het Regioprofiel Haaglanden zijn drie proeftuinen opgenomen, waaronder de proeftuin Cultuurankermethodiek. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen heeft ervoor gekozen deze proeftuin te ondersteunen en in 2019 is de proeftuin van start gegaan, gefinancierd door de deelnemende gemeenten en het ministerie van OCW. Het doel was om een netwerk te vormen en binnen dit netwerk kennis en ervaring uit te wisselen, om van elkaar te leren en elkaar te inspireren en versterken.

‘Ik kan me Den Haag niet meer voorstellen zonder deze infrastructuur. Mijn droom voor Den Haag is dat uiteindelijk in elk stadsdeel een mooi Cultuuranker met een podiumfunctie komt te staan. Dat we als stad die cultureel-maatschappelijke functie in zijn volledigheid kunnen invullen.’ [1]

Met deze publicatie maken we de kennis en ervaring die in de proeftuin is opgehaald en gedeeld met veel plezier toegankelijk voor anderen. Voor culturele instellingen die ook op deze manier (willen gaan) werken, voor beleidsmakers en voor ieder ander die geïnteresseerd is in cultuurparticipatie.

Het resultaat is een regionaal netwerk waarbinnen de deelnemende culturele instellingen met elkaar samenwerken en sommige ook samen aan culturele projecten werken. En een schat aan informatie over wat werkt en wat niet werkt, belangrijke waarden en uitgangspunten en praktische tips en voorbeelden uit de praktijk. Wat in de ontmoetingen en discussies sterk naar voren kwam, is dat het werken als Cultuuranker veel tijd en energie vraagt en commitment vereist van de culturele instellingen en de gemeentelijke overheid. Het is maatwerk en vraagt oprechte aandacht voor de mensen in de buurt. Zoals het binnen de redactieraad van deze publicatie werd verwoord: “Het is ploeteren, vallen en opstaan, heel arbeidsintensief, maar het is de moeite meer dan waard!” Illustratief voor deze attitude is dat deze culturele instellingen in coronatijd ‘gewoon’ door zijn blijven werken en het contact met de buurtbewoners hebben weten vast te houden.

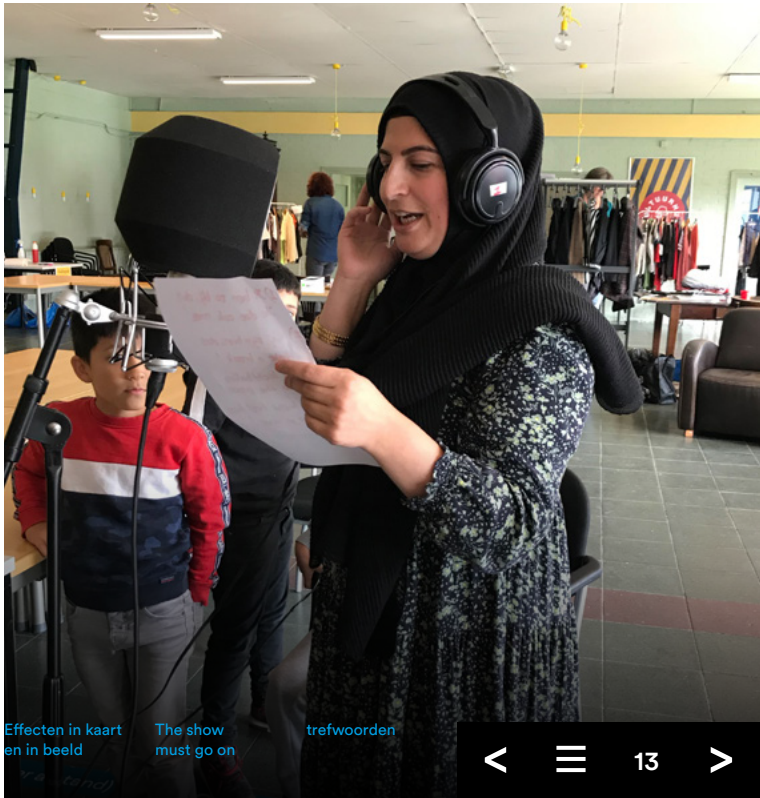

2 Wat is een Cultuuranker?

Wat is een Cultuuranker?

Cultuuranker is de term die in Den Haag bedacht is voor de acht culturele instellingen die samen met bewoners uit hun stadsdeel programmeren, produceren en organiseren.

CULTUUR DICHTBIJ
Cultuurankers

www.cultuurdichtbij.nl

Ze brengen cultuur dichtbij. Zo vergroten zij de passieve en actieve deelname van bewoners aan cultuur. In deze publicatie gebruiken we de term Cultuuranker voor alle instellingen uit de regio Haaglanden die aan de Proeftuin Cultuurankermethodiek hebben deelgenomen. Elk van deze instellingen is bezig met het vergroten van cultuurparticipatie als wezenlijk onderdeel van haar missie.

Kenmerken pagina 17

Factoren die van invloed zijn pagina 20

Hulpmiddel pagina 23

Kenmerken

Kenmerkend voor de werkwijze van Cultuurankers is dat ze in, voor, van, met en door de buurt werken.

“In de buurt” is het wezenskenmerk van een Cultuuranker: de organisatie en het gebouw zijn geworteld in de gemeenschap waar ze onderdeel van uitmaken. Een Cultuuranker is letterlijk en figuurlijk dichtbij en om de hoek. Niet alleen wordt het voor inwoners simpeler en herkenbaarder om ‘even binnen te lopen’, ook is het voor een Cultuuranker makkelijker om in de haarvaten van de lokale samenleving te komen. Als je onderdeel uitmaakt van de dagelijkse infrastructuur, hoor je erbij.

“Voor de buurt” betekent dat de programmering is afgestemd op en aansluit bij de behoeften, wensen en ideeën van de inwoners van het stadsdeel. Zo wordt de kans op cultuurparticipatie vergroot. Overigens is deze afstemming iets anders dan ‘u vraagt, wij draaien’ omdat artistieke kwaliteit wordt meegenomen in de afweging van wat er geprogrammeerd wordt. Bij het werken voor de buurt gaat het er ook om dat bewoners met culturele uitingen in aanraking komen om zo hun perspectief te vergroten en cultuur te ervaren als iets dat hun leven verrijkt.

‘De troef van de Cultuurankers is dat ze in de wijk zitten. Dat ze als geen ander de verbinding weten te maken met en tussen de inwoners daar; dat is heel anders dan de stedelijke functie van reguliere instellingen. Je startpunt is altijd de inwoner: dat maakt dat je van een Cultuuranker een duurzaam model kan maken.’ [2]

“Van de buurt” houdt in dat de Cultuurankers zoveel mogelijk onderdeel zijn van de gemeenschap waar zij gevestigd zijn. In een aantal gevallen is de instelling letterlijk van de buurt: zonder ingrijpen van buurtbewoners was het gebouw van Theater De Nieuwe Regentes niet behouden gebleven als culturele bestemming. In de Delftse wijk Voorhof is voormalig verzorgingshuis Abtswoude omgevormd tot Woonkamer van de Wijk en Cultuurhuis. En Muzee Scheveningen is opgericht door oudere Scheveningers die nu nog veelal als vrijwilliger actief zijn. Maar ook in de andere gevallen willen de Cultuurankers ‘huiskamers’, ‘ontmoetingsplekken’ en ‘hotspots’ zijn. Ten slotte zijn de Cultuurankers sterk gericht op samenwerking met andere culturele instellingen in hun stadsdeel, net als met in de buurt gevestigde kunstenaars, maatschappelijke instellingen, het onderwijs en het lokale bedrijfsleven.

“Met de buurt” gaat een stapje verder. Enerzijds gaat dit over participatieve kunst en community art: samen met bewoners en kunstenaars ontwikkelen en uitvoeren van culturele activiteiten. Anderzijds worden door vrijwel alle Cultuurankers (groepen) bewoners actief betrokken bij het maken van de programmering, voor hun eigen achterban en voor een breder publiek. Ook worden in de buurt wonende kunstenaars actief benaderd en betrokken. Zo wordt de buurt een actieve ‘meemaker’ van cultuur. Een voorbeeld hiervan is het Nobis-CANIDREAM project: TU Delft studenten hebben samen

‘Culturele uitsluiting heeft meer impact dan economische uitsluiting, dat zien we extra in deze corona-tijd. Culturele uitsluiting veroorzaakt vooral eenzaamheid en verveling.’ [3]

met een professionele kunstenaar en buurtbewoners een muurschildering gemaakt: participatieve kunst en buurtverfraaiing ineen: www.nobisdelft.nl.

“Door de buurt” betekent dat de Cultuurankers bewoners de gelegenheid bieden om zelf culturele activiteiten te programmeren, ontwikkelen en uit te voeren voor hun eigen achterban of een breder publiek. Dat kan door een open podium, ‘de sleutel uit handen geven’, door verhuur van faciliteiten tegen een aantrekkelijk tarief, door het aanbieden van de locatie als expositie- of oefenruimte en door talentontwikkeling en begeleiding. Dat laatste element is de laatste jaren steeds explicieter naar voren gekomen als een wezenlijk onderdeel van wat het betekent om een Cultuuranker te zijn.

Overigens zou hier als laatste element nog aan toegevoegd kunnen worden dat de Cultuurankers ook bezig zijn om bewoners juist **“uit de buurt”** te krijgen: door hen te laten kennismaken met de waarde van cultuur, willen de Cultuurankers er een bijdrage aan leveren dat mensen ook op andere momenten en andere plekken in de stad naar cultuuruitingen toegaan of er zelf aan deelnemen. Dit krijgt concreet gestalte door allerhande samenwerkingen met andere culturele instellingen, waarbij bijvoorbeeld gezamenlijke programmering, stadsbrede festivals en excursies vanuit de stadsdelen naar deze musea, theaters en podia georganiseerd worden.

‘Ik denk dat de Cultuurankers vooral een hele belangrijke rol spelen om te zorgen dat kunst en cultuur voor iedereen is. Het cultuuraanbod in het centrum van een gemeente bereikt lang niet iedereen. Cultuurankers bieden creatieve oplossingen passend bij wat verschillende bewoners willen zien.’ [4]

‘Het is ontzettend belangrijk dat de programmering aansluit bij al onze bewoners. Dat betekent dat er een divers programma aangeboden wordt, zowel op sociaal als cultureel gebied: zo is er voor ieder wat.’ [5]

Factoren die van invloed zijn

Natuurlijk is er meer dan één manier om een Cultuuranker te zijn. Er zijn verschillende factoren die beïnvloeden welke mogelijkheden je hebt om cultuurparticipatie te vergroten:

- Historie
- Locatie
- Gebouw
- Visie organisatie
- Samenstelling van de buurt
- Andere spelers
- Financiering

‘Theater De Vaillant is een leuke, creatieve plek! Een pareltje in de wijk.’ [6]

Historie

Hoe lang bestaat de instelling al, hoe staat de instelling bekend, welke functie(s) heeft de instelling van oudsher, wat deed de instelling al aan cultuurparticipatie, wie komen van oudsher al over de vloer en op welke manier (maker, bezoeker, vrijwilliger), wat is de rol van inwoners geweest bij de oprichting en groei van de instelling?

‘Laaktheater is een fijne, gastvrije plek, waar wij als wijkbewoner en Hagenaar zuinig op moeten zijn en moeten koesteren. Een klein theater dat voelt alsof je een huiskamer binnenstapt.’ [7]

‘Door boeken aan te bevelen die aansluiten bij het thema van een voorstelling, weet de instelling haar functie als bibliotheek met haar Cultuurankerfunctie te combineren.’ [8]

‘De combinatie van meer professionele kunst en laagdrempelige cultuur is een manier om voor inwoners die niet veel in aanraking komen met culturele activiteiten, de drempel nog verder te verlagen.’ [9]

Locatie
Waar in de gemeenschap is de instelling gevestigd, hoe zit het met bereikbaarheid en toegankelijkheid, welke mentale en fysieke grenzen moeten inwoners overschrijden, welke andere plekken zijn er in de buurt die zich lenen voor cultuurparticipatie?

Gebouw
Welke culturele, ontwikkel- en ontmoetingsfuncties kunnen in het gebouw worden ondergebracht, welke vormen van cultuur zijn in het gebouw mogelijk, welke artistieke, bouwkundige, technische en financiële uitdagingen en mogelijkheden biedt het gebouw?

Visie organisatie
Omdat er geen definitie of format is voor het zijn van Cultuur-anker, noch hoe je het meest effectief cultuurparticipatie kunt bevorderen, zijn de visie, opvattingen en persoonlijke stijl van de organisatie ten aanzien van de koers, functie, inrichting en werkwijze van de instelling van invloed.

Samenstelling van de buurt
Hoe is de samenstelling van de bevolking in de buurt, welke vormen van diversiteit zijn er, welke ervaring hebben inwoners met passieve en actieve deelname aan cultuur, welke behoeften, ideeën en wensen leven er?

Andere spelers
Welke andere culturele en maatschappelijke instellingen zijn op welke manier actief, hoe is de samenwerking met deze organisaties, welke rol spelen de overheid en bedrijfsleven, hoe verhoudt cultuurparticipatie zich tot andere beleidsterreinen en politiek-strategische keuzes?

Financiering
Hoeveel middelen zijn beschikbaar om de functie als Cultuuranker te kunnen uitvoeren, welke ruimte en mogelijkheden zijn er om andere middelen aan te boren en inkomsten te verwerven, hoe is de verhouding tussen commerciële en niet-commerciële activiteiten?

‘Er moet structureel geld vrijgemaakt worden voor het opzetten en continueren van een Cultuuranker. Bij de werkwijze gaat het vooral over hoe de plek van blijvende waarde kan zijn voor de omgeving. Cultuur heeft in die zin een bijzondere, bindende kracht die je niet snel terugziet bij andere uitingsvormen.’ [10]

‘Een Cultuuranker kan heel toekomstbestendig zijn. Mensen hebben altijd behoefte aan een plek waar ze elkaar kunnen ontmoeten, waar ze verrast worden en in aanraking kunnen komen met cultuur. Het biedt veel kansen, maar vraagt ook een duidelijke visie en investeringen vanuit de gemeente.’ [11]

Hulpmiddel · Checklist Beïnvloedende Factoren Cultuurparticipatie

Zelf een inschatting maken welke factoren voor jouw instelling van invloed zijn? Gebruik de checklist!

Deze checklist is bedoeld om als instelling een inschatting te kunnen maken welke factoren positieve, neutrale of negatieve invloed hebben op de mogelijkheden om cultuurparticipatie te bevorderen, en wat dat betekent voor mogelijke actie.

De genoemde factoren zijn geen van allen op voorhand negatief of positief. Het is zaak om als eerste in te schatten welke factoren in de eigen context spelen. Vervolgens kan per factor een afweging gemaakt worden of de invloed van deze factor negatief, neutraal of positief is als het gaat om het bevorderen van cultuurparticipatie.

Nadat deze afweging gemaakt is, is het goed eerst het overall beeld te bekijken: zijn er meer negatieve dan positieve invloeden, of juist andersom? Of is er vooral veel neutraal en kan het dus beide kanten uit? Dit zegt iets over de benodigde actie om cultuurparticipatie te bevorderen.

Daarna kan ingezoomd worden op de individuele 'scores':

- Hoe kunnen positieve invloeden direct benut worden om cultuurparticipatie (verder) te bevorderen, en om tegenwicht te bieden tegen mogelijke negatieve invloeden?
- Wat is nodig om neutrale invloed om te zetten in positieve invloed en zo het vergroten van cultuurparticipatie makkelijker te maken?
- Hoe kunnen negatieve invloeden aangepakt worden zodat ze ten minste neutraal worden? Of hoe kunnen we ervoor zorgen dat als negatief beoordeelde invloeden minder of geen invloed meer hebben op het bevorderen van cultuurparticipatie?

FACTOR	INVLOED				
	Negatief		Neutraal		Positief
Historie organisatie					
Ouderdom organisatie					
Imago organisatie					
Bestaande functies organisatie					
Historie cultuurparticipatie					
Bestaande bezoekers (omvang, samenstelling, achtergrond, frequentie)					
Soort bezoekers (publiek, deelnemer, maker, vrijwilliger)					
Rol inwoners bij oprichting en groei					
Locatie					
Plek in de gemeenschap					
Bereikbaarheid					
(Fysieke) toegankelijkheid					
Mentale grenzen voor bewoners					
Andere plekken voor cultuurparticipatie					
Bereikbaarheid					
Mogelijke functies					
Mogelijke culturele interventies					
Bouwkundige, technische en financiële mogelijkheden en uitdagingen					
Visie en werkwijze					
Visie op cultuurparticipatie					
Kennis van en ervaring met cultuurparticipatie					
Aandacht voor talentontwikkeling					

FACTOR	INVLOED				
	Negatief		Neutraal		Positief
Visie en werkwijze (vervolg)					
Koers van de organisatie					
Inrichting van de organisatie/ samenstelling van het team					
Werkwijze van de organisatie					
Persoonlijke stijl directie					
Buurt					
Samenstelling bevolking					
Sleutelfiguren in de buurt					
Mate van diversiteit					
Ervaring inwoners met deelname aan cultuur					
Behoeften, wensen en ideeën bewoners					
Andere spelers					
Andere culturele en maatschappelijke organisaties in de buurt					
Mate van samenwerking					
Rol overheid					
Rol bedrijfsleven/sociaal ondernemers					
Politieke verhoudingen en standpunten t.o.v. cultuur					
Financiering					
Beschikbare middelen voor cultuurparticipatie					
Mogelijkheden om andere middelen aan te boren en inkomsten te verwerven					
Verhouding commerciële – niet-commerciële activiteiten					

3 Cultuurparticipatie vergroten

Kunst en cultuur verrijken en verheffen mensen.

Door passieve of actieve deelname aan cultuur krijgen mensen andere perspectieven op zichzelf en hun omgeving aangereikt.
Ze groeien ervan.

De kunst zelf wordt er tegelijk rijker en meervoudig van. Kunst en cultuur zorgen voor verbinding én schuring, begrip én ongemak. En kunst en cultuur kunnen een wezenlijke bijdrage leveren aan het vergroten van leefbaarheid en sociale samenhang. Dat is de overtuiging van alle deelnemende instellingen aan de proeftuin. Cultuur is voor hen doel en middel tegelijk.

Cultuur als doel en middel pagina 29

Artistieke kwaliteit pagina 30

De waarden van cultuurparticipatie pagina 32

Voorbeelden pagina 39

‘Professionals creëren samen met bewoners uit de buurt een voorstelling waarin hun ervaringen en levensverhalen centraal staan.’ [12]

Cultuur als doel en middel

Cultuurankers zijn in de eerste plaats culturele instellingen. Net zoals elk ander museum, theater of bibliotheek hebben ze als organisatie een culturele en artistieke missie.
Het bieden van kwalitatief goede culturele ervaringen en producten staat voorop, en is een doel op zich. Dat kan overigens al voldoende zijn om de (passieve) deelname van inwoners van een stadsdeel, wijk of buurt te bevorderen, simpelweg omdat het Cultuuranker om de hoek is.

Vervolgens hebben Cultuurankers de expliciete opdracht om cultuurparticipatie in hun werkgebied te (helpen) vergroten. Dat heeft consequenties voor hun manier van werken. Cultuurankers opereren in de buurt, zijn vraag-gericht, laagdrempelig en gericht op ontwikkeling.
Zodat met name bewoners die niet of nauwelijks met kunst en cultuur in aanraking komen, de kans krijgen om passief of actief mee te doen. In die zin hebben de Cultuurankers een emanciperende en empowerende opgave, die besloten ligt in de betekenis en waarde van cultuur. Cultuur is hier doel en middel in één.

Vanzelfsprekend wil dit niet zeggen dat Cultuurankers de enige instellingen zijn die op deze manier werken of die bezig zijn met het vergroten van cultuurparticipatie. Maar voor hen is het een integraal onderdeel van missie en werkwijze, waardoor alles wat ze doen is afgestemd om cultuur dichtbij te brengen.

Ten slotte hebben de Cultuurankers nog een opgave, waarbij kunst en cultuur een middel zijn om maatschappelijke doelen te helpen bereiken:

1. Versterken van leefbaarheid
2. Verhogen van kwaliteit van leven
3. Verbeteren van sociale samenhang.

Hier gaat het om cultuur als mechanisme en als één van de krachtige manieren om grotere maatschappelijke processen in gang te zetten of te versterken.

Voor alle Cultuurankers geldt dat ze continu op zoek zijn naar manieren om deze drie insteken te combineren. Voor de ene instelling is daarbij cultuur als doel op zich leidend en wordt van daaruit gezocht naar manieren om cultuur ook als middel in te zetten. Bij andere Cultuurankers ligt de nadruk op cultuur als middel.

Artistieke kwaliteit

Co-creatie van proces en product

Eén van de terugkerende thema's als het gaat over actieve cultuurparticipatie is hoe om te gaan met artistieke kwaliteit. De veronderstelling die hier achter zit, is dat alleen een opgeleide, professionele kunstenaar kwaliteit kan leveren volgens maatstaven die door de culturele gemeenschap zijn bepaald. Kunst wordt daarmee beschouwd als het eindproduct van een maakproces dat (grotendeels) buiten beeld blijft.

Cultuurparticipatie gaat uit van een ander idee over artistieke kwaliteit. Matarasso (2019, p. 88) zegt hierover het volgende: *"The creative partnership of professional and non-professional artists produces work that demands to be read and responded to in its own terms. Participatory art is not a less good version of what professional artists make. It has other meanings that are embodied in its form."*

Er zijn, volgens Matarasso, twee onderscheidende kenmerken binnen de verschillende vormen van actieve cultuurparticipatie. Ten eerste is er een samensmelting van professionele en niet-professionele creativiteit, en ten tweede een balans tussen proces en product.

‘Begeleiding van de urban dance lessen door een vrijwilliger uit de buurt leverde dubbel succes op: de jongeren werden begeleid door iemand uit hun eigen wijk en de vrijwilliger kon zijn talenten verder ontwikkelen.’ [13]

Co-creatie is de term die ook door de Cultuurankers veelvuldig wordt gebruikt om het eerste kenmerk te duiden. Wat daarin cruciaal is, is dat actieve cultuurparticipatie dus niet betekent dat iedereen die dat wil losgelaten wordt op een podium. De vaardigheden, kennis, talenten en ervaring van professionele kunstenaars zijn van waarde om iets kunstzinnigs tot stand te brengen. Precies datzelfde geldt voor de open blik, de persoonlijke verhalen, de niet-academische benadering en de inbedding in de gemeenschap van de niet-professionele deelnemer. De artistieke kwaliteit van co-creatie is dat er iets groeit dat zonder de inbreng van één van beide kanten niet tot stand was gekomen. Er ontstaat kunst die inhoudelijk en esthetisch onderscheidend is.

In actieve cultuurparticipatie is vervolgens het maakproces minstens zo belangrijk als het te tonen eindproduct. Met elkaar creatief bezig zijn zorgt ervoor dat mensen zichzelf en anderen ontdekken, van en met elkaar leren, zich leren uiten. Actieve cultuurparticipatie draagt kiemen in zich van emancipatie en empowerment. De verhouding tussen de nadruk op proces of product is per interventie wel verschillend: soms is het maakproces het belangrijkste doel, soms het gezamenlijke eindproduct. Maar altijd is er een publieke uitkomst, omdat in het laten zien van proces en/of product de artistieke kwaliteit door de gemeenschap waarde krijgt.

De waarden van cultuurparticipatie

Er is een drievoudige claim wat betreft de waarde van cultuurparticipatie:

- Cultuurparticipatie is goed voor het individu (en voor specifieke groepen individuen);
- Cultuurparticipatie is goed voor de samenleving;
- Cultuurparticipatie is goed voor de kunst.

Deze drie claims zijn niet los van elkaar te zien, omdat individu en samenleving zich altijd tot elkaar verhouden, en alle kunst door (groepen) individuen wordt gemaakt en plaatsvindt in een samenleving. Naast deze waarden heeft cultuurparticipatie ook economische betekenis. Cultuur(participatie) draagt bij aan de aantrekkelijkheid van een stad of buurt, een positief imago van de wijk en een aangenaam vestigingsklimaat voor bewoners.

De waarde van cultuurparticipatie voor het individu
De waarde van cultuurparticipatie voor de samenleving
De waarde van cultuurparticipatie voor de kunst

De Waarde-Molen

Deze waardes op vier niveaus hebben invloed op elkaar en hangen met elkaar samen. De molen representeert deze dynamiek.

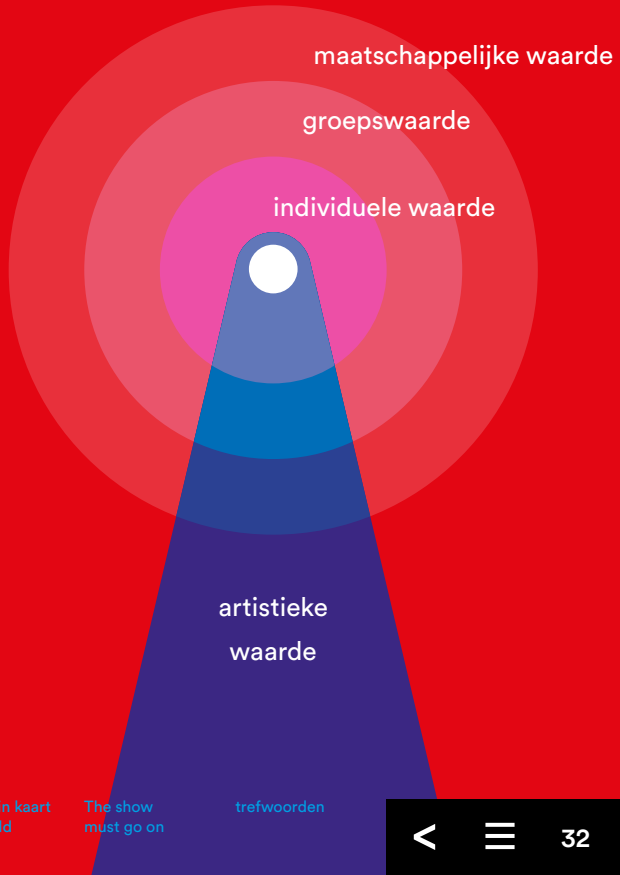

Het individu:
Emancipatie, empowerment, kwaliteit van leven en talentontwikkeling

Het effect van passieve en actieve deelname aan kunst en cultuur van individuen is de afgelopen jaren goed onderzocht. Kort samengevat is de conclusie: cultuur verrijkt. Dat komt door de volgende factoren.

Kunst en cultuur:

- Laten je anders kijken: met de blik van de buitenstaander
- Doen een appèl op creativiteit, fantasie en verbeeldingsvermogen
- Spelen in op schoonheidsbeleving en confrontatie
- Bieden voor elk wat wils: er is variatie in vormen en omvang
- Leggen een focus op talent en mogelijkheden
- Nodigen deelnemers uit tot een ongedwongen actieve rol
- Maken het mogelijk om verhalen te delen
- Dragen bij aan eigenaarschap en eigenheid

Dat leidt tot de volgende gevonden effecten:

- Creatief bezig zijn en iets nieuws leren (ik mag iets)
- Ontspanning en afleiding (ik ben niet met mijn problemen bezig)
- Samenzijn (ik hoor ergens bij)
- Zelfvertrouwen en zelfrespect (ik kan iets)
- Zingeving en geluk (ik doe ertoe)
- Preventie en participatie (ik doe zelf mee)
- Sociale mobiliteit (ik vind mijn weg)
- Positieve gezondheid, met name mentaal welbevinden, verbetering van lichaamsfuncties en kwaliteit van leven (ik ben gezond)

Nadere duiding van deze effecten op persoonlijk niveau laat zien dat het om vier gerelateerde gebieden gaat: emancipatie, empowerment, kwaliteit van leven en talentontwikkeling.

Emancipatie
Cultuurparticipatie kan een factor zijn om mensen (en groepen) een volwaardige plaats in de samenleving te laten innemen. Dit gaat over gezien worden, ertoe doen en ergens bij horen. Als passieve of actieve deelnemer kan een voorstelling herkenning, bewustwording, bevestiging, groepsgevoel en zelfs handelingsperspectieven oproepen. De culturele interventie kan zelf ook dienen als emancipatoire hefboom door het bespreekbaar maken van bepaalde taboes, door het verbinden van culturen en door het vinden van een vorm waarin deelnemers op een positieve manier ervaringen opdoen of delen.

Empowerment
Empowerment is direct gekoppeld aan emancipatie maar gaat een stap verder. Passieve en actieve deelname aan cultuur kan mensen de mentale en praktische gereedschappen geven om zelf stappen te zetten en zo “in hun kracht” te komen. Waar emancipatie in eerste instantie over bewustwording gaat waarbij de bestaande verhoudingen in de samenleving bevraagd worden, gaat empowerment over actie. Kunst en cultuur bieden aan de ene kant een relatief veilige omgeving om die veranderkracht als individu of groep te ontwikkelen, en zijn aan de andere kant door de andere blik en de uitnodigende vorm zelf het vehikel om in actie te komen.

Kwaliteit van leven
Passieve en actieve deelname aan cultuur maakt mensen minder eenzaam, houdt ze gezonder, geeft afleiding en biedt ze de kans om ergens onderdeel van te zijn. Deze effecten zijn misschien wel het meest consistent in alle onderzoeken. Cultuurparticipatie heeft daarmee een positief effect op de kwaliteit van leven van individuen.

Talentontwikkeling
Met name door actieve deelname aan cultuur kunnen mensen bij zichzelf bepaalde talenten ontdekken die ze al hadden of die ze verder willen laten groeien. Enerzijds kan het gaan over “life skills” – dan komt het dicht in de buurt van empowerment. Anderzijds kunnen mensen artistieke kwaliteiten ontdekken en verder willen uitbouwen. Dan komen de individuele en de artistieke effecten bij elkaar. Het is dan ook logisch dat de Cultuurankers de laatste jaren gericht inzetten op talentontwikkeling: het mes snijdt aan twee kanten.

Naar de literatuurlijst met relevante onderzoeken

De samenleving: meedoen, sociale samenhang en leefbaarheid

Naast het individuele perspectief is er een tweede kijkrichting die gaat over de manier waarop cultuurparticipatie maatschappelijke meerwaarde kan genereren. Dit is het perspectief dat in ieder geval gemeenten vaak hanteren als rechtvaardiging voor de investering in kunst en cultuur: het draagt bij aan meedoen, leefbaarheid en sociale samenhang.* Het is daarmee een belangrijke toetssteen voor zowel de gemeente als culturele organisaties of en hoe vormen van cultuurparticipatie hier een rol in spelen.

* Een kanttekening is hier op zijn plaats: uit onderzoek komt weliswaar naar voren dat er een positieve correlatie is tussen het bevorderen van cultuurparticipatie en een betere leefbaarheid en sociale samenhang, maar het is niet zeker of er ook een causale relatie is. Anders gezegd: of meer deelname aan cultuur leidt tot meer sociale samenhang of dat het juist zo is dat als er meer sociale samenhang ontstaat ook meer mensen participeren in cultuur, is nog onduidelijk. Voorlopig lijkt het erop dat er sprake is van wederzijdse beïnvloeding. En dat betekent dat investeren in cultuurparticipatie een positief proces op gang kan brengen.

Achter de opgave van maatschappelijke participatie, sociale samenhang en leefbaarheid zit de theorie van sociaal kapitaal. Kort gezegd komt deze erop neer dat ieder mens "hulpmiddelen" nodig heeft om als volwaardig lid van de samenleving te kunnen functioneren. Sociale hulpmiddelen zijn bijvoorbeeld informatie, ideeën, toegang, macht en invloed, goodwill, vertrouwen en samenwerking. Dergelijke hulpmiddelen berusten op en komen voort uit netwerken van relaties. Hoe je sociaal kapitaal eruitziet, is daarmee afhankelijk van wie je kent (en niet kent). Zonder of met onvoldoende sociaal kapitaal kan niemand functioneren of zelfs overleven.

Het opbouwen en vergroten van hun sociaal kapitaal is met name van belang voor die individuen en groepen in de samenleving die dat zelf niet makkelijk kunnen. Vanuit de invalshoek dat netwerken cruciaal zijn, zijn in de loop van de tijd drie elkaar aanvullende en deels overlappende vormen benoemd: bonding, bridging en linking sociaal kapitaal.

Bonding sociaal kapitaal staat voor de relaties tussen individuen binnen een (bestaande) groep met relatief homogene kenmerken. Bijvoorbeeld de Poolse gemeenschap, een kerkgenootschap of de oudere Scheveningers. Het gaat hier om in essentie naar binnen gerichte netwerken die er met en voor elkaar zijn. Er horen vaak duidelijke waarden en normen bij: de buitengrens is vrij scherp. Het opbouwen en vergroten van bonding sociaal kapitaal gaat dan ook vooral over het verder versterken van het bestaande netwerk, zodat de leden van het netwerk elkaar nog beter leren kennen en vertrouwen, en samen waardevolle activiteiten ontplooien. Opbouwen van bonding sociaal kapitaal is een belangrijke voorwaarde voor maatschappelijke participatie *(meedoen in eigen kring)*.

Bridging sociaal kapitaal gaat over het leggen van relaties tussen individuen of groepen die elkaar normaal niet tegenkomen in hun sociale cirkels. Het idee is dat sociaal kapitaal vergroot wordt doordat mensen toegang krijgen tot andere kennis, ideeën en mensen. Omdat het hier gaat om mensen en groepen met afstand tot elkaar, is de relatie vaak meer geformaliseerd of wordt deze gereguleerd door een onafhankelijke derde partij. Bridging sociaal kapitaal bouwt zich alleen op als er sprake is van een minimaal vertrouwen tussen de verschillende cirkels en als er sprake is van wederkerigheid. Deze vorm van sociaal kapitaal is wezenlijk om meer sociale samenhang en leefbaarheid te helpen bewerkstelligen en polarisatie en segregatie te helpen tegengaan *(meedoen in de buurt)*.

Linking staat voor de verbinding van individuen en (informele) groepen met (formele) instituties en netwerken. Het kernverschil met bridging is dat er bij linking altijd sprake is van een door allen erkend verschil in positie, macht en invloed. In die zin zijn linking relaties "verticaal".

Omdat sociaal kapitaal altijd ook te maken heeft met toegang tot macht, invloed en financiën, is deze vorm van groot belang: juist mensen met geen of kleine netwerken hebben en ervaren vaak een enorme afstand tot de formele netwerken en hebben ook geen mogelijkheid om daarop aan te haken. Om linking sociaal kapitaal te vergroten, zijn vrijwel altijd vormen van empowerment en emancipatie nodig, in combinatie met bewustwording bij de formele netwerken van hun rol. Diversiteit, inclusie én representatie helpt ook om kansenongelijkheid in de sector tegen te gaan. Ten slotte speelt ook bij linking wederkerigheid een belangrijke rol. Linking sociaal kapitaal is essentieel om de leefbaarheid te helpen vergroten *(meedoen in de samenleving)*.

Voor veel mensen geldt dat ze bij alle drie de vormen van sociale kapitaalvorming betrokken zijn en dat die in elkaar overlopen. Ze doen aan bonding, bridging en linking tegelijk. Maar juist voor meer kwetsbare groepen zijn met name bridging en linking lastig en soms vrijwel onmogelijk, en bestaat hun bonding-netwerk uit zeer weinig leden waardoor het instabiel is. Denk bijvoorbeeld aan migrantenvrouwen die de Nederlandse taal onvoldoende beheersen, ouderen zonder kinderen of langdurig werklozen.

‘Tijdens het festival 100% Molenwijk kwamen bewonersorganisaties die iets wilden laten zien aan het publiek op één locatie samen, waardoor zij elkaar en ook hun publiek elkaar op een toegankelijke manier leerden kennen.’ [14]

Om dergelijke individuen en groepen te helpen hun sociaal kapitaal te vergroten, komen vanuit onderzoek drie werkende strategieën naar voren:

- het individu of de groep empoweren (meer “eigen kapitaal” geven);
- op zoek gaan naar sleutelfiguren die een centrale rol spelen in meerdere netwerken en die ze dus kunnen verbinden;
- de verschillende individuen en groepen bij elkaar brengen rond een gezamenlijk thema of uitdaging door een geaccepteerde derde.

Naar de literatuurlijst met relevante onderzoeken

De kunst:
verrijking en vernieuwing

De derde claim is dat cultuurparticipatie een positief effect heeft op de kunst zelf. Het gaat hier om verrijking en vernieuwing.

Verrijking: Door de combinatie van professionele kunstenaars en niet-professionele inwoners ontstaan meer en veelsoortigere kunstuitingen dan elk van deze partijen afzonderlijk voor elkaar had kunnen krijgen. Kunst en cultuur worden daardoor meer divers, en dat is niet alleen goed voor de participatie zelf maar ook voor de kunst zelf: hoe meer invalshoeken, hoe groter de kans dat er een origineel en spannend cultureel product ontstaat.

Vernieuwing: Ten tweede worden professionele kunstenaars uitgedaagd om met vernieuwende concepten te komen die ertoe bijdragen dat meer inwoners in aanraking kunnen en willen komen met cultuur dichtbij. Ook de combinatie van artistieke en maatschappelijke doelstellingen kan ertoe leiden dat de kunst zelf vernieuwt, bijvoorbeeld omdat het proces zelf een artistieke interventie kan worden. Ten slotte zorgen de open, meestal niet-in-de-kunst-geschoolde blik en meervoudige achtergrond van nieuw aangesproken inwoners voor een heroriëntatie van wat aansprekend en kwalitatief interessant is binnen kunst en cultuur.

‘Een sterke artistieke invulling is belangrijk in community art, maar je moet ook aandacht besteden aan een veilige, vertrouwde omgeving.’ [15]

Zie de literatuurlijst met relevante onderzoeken

Wijktheater-voorstellingen

Trias heeft twee keer een theatervoorstelling georganiseerd met mensen uit Leidschendam-Voorburg. Dat waren mensen uit wijken met sociaal-economische achterstanden die zelf iets wilden creëren. Trias ging mee met de behoefte van deze inwoners en heeft ze begeleid naar het organiseren van een mooi toneelstuk.

De eerste editie ('Ongehoord') bleek een succes te zijn. Een kleine groep mensen werd enthousiast en wilde doorgaan. Voor de tweede editie benaderde Trias, via partner Laaktheater, Sylvia Bos, een maker die verbonden was aan Laaktheater. "Voor ons was het vooral heel inspirerend om te zien hoe iemand zo'n vraaggericht project opstart en hoe je dat uit de mensen kunt krijgen", aldus Laurie Mielen, coördinator bij Trias. Er werd gekeken naar de wensen van de groep: wat wilden ze bereiken, wat wilden ze vertellen?

De organisatie van de tweede editie, genaamd ‘Ongezien’, bleek lastig te zijn, omdat de deelnemers vanwege de corona-crisis veelal niet bij elkaar konden komen. Uiteindelijk zijn de repetities live en online gehouden, rekening houdend met de wensen van de deelnemers zelf. Daarbij bleek dat de organisatie gebruik kon maken van de talenten van veel mensen, die affiniteit hadden met film. Dit betekende dat Trias niet hoefde vast te houden aan een format, maar ook verder kon kijken naar andere manieren van invulling. “Theater hoeft niet het enige middel te zijn”, aldus Mielen.

Het effect van de aanpak was ten eerste dat de gezamenlijke repetities in kleine groepen ervoor zorgde dat mensen elkaar leerden kennen en vertrouwen, Zo ontstond een connectie die bijdroeg aan het verminderen van eenzaamheid.
Paradoxaal genoeg zorgde daarbij juist de corona-crisis voor veel gesprekssstof en herkenning.

Daarnaast zijn er ook persoonlijke effecten. Een deelnemer met smetvrees zag, door de huidige aanscherping van hygiënemaatregelen, een mogelijkheid om haar dilemma’s te bespreken met de groep. Dezelfde deelnemer wilde later een speech houden waarin ze als donkere vrouw met een beperking zichzelf wilde laten zien. Zij heeft uiteindelijk de maker van het project gevraagd om haar te helpen bij het schrijven van de speech. En deze uitgesproken.

Van de voorstelling Ongezien is een filmische impactmeting gemaakt. Te zien op: stichting-trias.nl/ongezien

Cultura & Zo: sociaal-culturele ontmoetingsplaats

CulturA & Zo is de culturele huiskamer van Nootdorp waar iedereen zich thuis voelt. Uitgangspunt van CulturA & Zo is de verbinding van het culturele en het sociale domein. Centraal in de benadering staat het bevorderen van burgerparticipatie vanuit de gedachte: Alles kan!

Deze houding heeft ertoe geleid dat alleen al in de periode van de proeftuin meer dan 100 ideeën en initiatieven van inwoners zijn langsgekomen. CulturA & Zo zoekt steeds hoe een kunstuiting gekoppeld kan worden aan de vraag of het idee van inwoners. Zo is er rond het thema mantelzorg een voorstelling gemaakt. Ook worden inwoners geprikkeld om zelf actief te worden. In deze coronatijd is bijvoorbeeld het programma **Ik Rouw Van Jou** ontwikkeld waarin inwoners onder begeleiding op het podium hun eigen verhaal vertellen over verlies en rouw.

‘De werkwijze van CulturA & Zo betekent ook dat de organisatie met allerhande partijen samenwerking zoekt. Lokaal met andere culturele instellingen maar ook met het jongerenwerk, het welzijnswerk en andere maatschappelijke instellingen.’ [16]

Het door meerdere Cultuurankers opgezette evenement **ZomerZout** is ook een mooi voorbeeld van hoe CulturA & Zo verbinding tot stand brengt. Het idee was om lokaal talent te koppelen aan gevestigde artiesten, en hen zo een podium te geven. Dit bleek zo succesvol dat Cultura & Zo deze opzet nu in de reguliere werkwijze opneemt. Zo treedt een leerling van de lokale balletschool op voorafgaand aan een voorstelling van **Karin Bloemen**.

Zo wordt de **Piëzo Methodiek** (www.piezomethodiek.nl) gebruikt om deelnemers hun motivatie en talenten te laten ontdekken en ze zo mogelijk op weg te helpen naar vrijwilligers-werk of zelfs betaald werk. De proeftuin bood de gelegenheid om de samenwerking met de Haagse Cultuurankers te versterken, hen advies te vragen en samen te programmeren. Naast ZomerZout is een samenwerking gestart met de Bibliotheken Leidschenveen-Ypenburg om een programma op te zetten voor jongeren die met muziek aan de slag willen. Er worden gezamenlijke muziekworkshops gegeven en samen met een bekende rapper wordt een voorstelling in elkaar gezet.

Bruggen bouwen als doel

De laatste jaren hebben de Haagse Cultuurankers in hun eigen stadsdeel, samen met elkaar en met andere culturele en maatschappelijke instellingen in de stad, steeds vaker festivals georganiseerd. Die hebben soms een bepaalde culturele insteek (muziek, theater) of een thema (zee), soms zijn ze gericht op een bepaalde doelgroep (**Krokus Kabaal** voor kinderen en soms staat juist de cross-over centraal.

Het middel van het festival wordt bewust door de Cultuurankers ingezet om meerdere artistieke disciplines, bevolkingsgroepen en culturen bij elkaar te brengen. Door het open en laagdrempelige karakter met een breed aanbod, neemt de kans toe dat bezoekers en uitvoerders hun bridging sociaal kapitaal kunnen vergroten.

Laakfestival

Het Laakfestival komt voort uit een idee van het Stadsdeel Laak in Den Haag. Een aantal bestaande succesvolle initiatieven in het stadsdeel werden bij elkaar gebracht. Het eerste jaar lag het accent op een verlevendiging van de hoofdader in Laak, de Goeverneurlaan, door de ondernemers meer zichtbaar te maken en ze een podium geven. In deze werkwijze, middels een culturele ingang ook andere publieke domeinen versterken, vonden het Stadsdeel en Laaktheater elkaar. Met ingang van de tweede editie heeft Laaktheater de organisatie en programmering van het Laakfestival op zich genomen. Vanuit haar werkwijze, samen met bewoners en organisaties uit Laak programmeren, heeft het theater samen met partners gekeken naar de mogelijkheden. Ondernemers, bewonersverenigingen en welzijnsorganisaties zijn gevraagd om deel te nemen door middel van een eigen kraampje en artiesten uit de wijk werden uitgenodigd om op te treden.

De organisatie van zo'n festival heeft een duidelijk effect in de wijk. Voor de organisaties die deelnamen aan het festival leverde het een grotere zichtbaarheid op. Voor een gezondheids-organisatie die bloeddruk ging opmeten bleek de festival-formule bijvoorbeeld een kans te zijn om informatie over te

brengen aan mensen die normaal gesproken minder geneigd zouden zijn naar hen toe te gaan. Daarnaast was het vergroten van het netwerk tussen de organisaties ook een voordeel.

Ricky Middendorp, directeur van Laaktheater, zet er voor een volgende editie op in om bewoners en organisaties eerder mee te nemen, te ondersteunen in de organisatie en programmering zodat hun eigenaarschap groter wordt en zij een grotere rol en meer verantwoordelijkheid in het geheel kunnen pakken/dragen. Daarnaast wordt met een sociaal ondernemer gezocht naar mogelijkheden om maatschappelijke thema's binnen het festival een grotere plek te geven. En blijven de ondernemers duidelijk onderdeel door bijvoorbeeld het samen ontwikkelen van podcasts waarin zij door middel van storytelling hun achtergronden kunnen toelichten. Zo wordt hun bedrijvigheid op een artistiek aantrekkelijke manier naar voren gebracht.

Ook van Jou Festival

Het Ook van Jou Festival wordt vier keer per jaar georganiseerd bij Theater en Filmhuis Dakota, in samenwerking met mensen uit de wijk, en combineert professionele kunst en amateurkunst. Elke editie heeft een verschillend karakter.

De ene editie richt zich meer op dans terwijl de andere film centraal stelt. Bewoners spelen een doorslaggevende rol. Zo bepalen ze bij het filmfestival welke films er worden getoond en wordt er met mensen uit de wijk een wijkfilm gemaakt.

Het festival bestond in een kleinere vorm maar het gebouw van Dakota werd soms als hoogdrempelig ervaren. Daarom werd naar een manier gezocht om die drempel voor bewoners te verlagen. Door diverse activiteiten op het plein voor het pand te programmeren raakten bewoners van de wijk geïnteresseerd; ze werden nieuwsgierig om te zien wat er werd georganiseerd.

De combinatie tussen meer professionele kunst en wat meer laagdrempelige cultuur is daarbij een manier om voor inwoners die niet veel in aanraking komen met culturele activiteiten de drempel nog verder te verlagen. Een aantal inwoners is op deze manier nauw betrokken geraakt bij de organisatie. Ze verzorgen een deel van de programmering. Naast voorstellingen is er ruimte voor koken en samen eten, waardoor het festival een nog bredere uitstraling krijgt en meer mensen trekt.

Het Ook van Jou Festival is uitgegroeid tot een evenement met veel verschillende activiteiten en een groot publiek. Maar je hoeft niet per se iets groots neer te zetten, benadrukt **Maarten Bakker**, directeur van Dakota. Je kunt ook met een kleiner festival al veel bereiken. Toegankelijke en herkenbare kunstvormen zijn nodig om mensen die minder in contact komen met cultuur te enthousiasmeren.

Delftse jongeren programmeren voor hun buurt

Het **Music Capital 2020 Festival** vond plaats in juli 2020 in Delft. Dit was een festival dat twintig jongeren tussen de 14 en de 21 organiseerden om andere jonge talenten uit de buurt een podium te bieden. Deze jongeren leerden in zes maanden hoe ze een cultureel evenement konden organiseren op basis van interactieve workshops en gesprekken met rolmodellen.

Tijdens de dag zelf waren 160 jongeren aanwezig, die corona-proof konden genieten, van sport-, graffiti- en dans-workshops en van optredens van hun lokale idolen. Het organisatieteam werd vervolgens in het zonnetje gezet: ze kregen allemaal hun Music Capital Certificaat.

4 Uitgangspunten Cultuurankers

Cultuurankers hanteren een aantal uitgangspunten die elk van hen op eigen wijze toepast bij het vormgeven van cultuurparticipatie.

Ze sluiten aan bij de waarden van cultuurparticipatie.

Deze uitgangspunten kunnen daarom als randvoorwaarden of toetsstenen beschouwd worden om cultuurparticipatie tot een succes te maken.

Toegankelijk pagina 49

Vraaggestuurd pagina 50

Representatief en Inclusief pagina 51

Verbindend pagina 52

Grensoverschrijdend pagina 53

Co-creatief pagina 54

Verrassend pagina 55

Ontwikkelgericht pagina 56

Voorbeelden pagina 57

Toegankelijk

De meest genoemde waarde door de Cultuurankers is toegankelijkheid. Het is mooi dat je in de buurt bent, maar waar het uiteindelijk echt om gaat is dat (potentiële) bezoekers en deelnemers ervaren dat het gebouw en de mensen open en laagdrempelig zijn. Toegankelijk zijn gaat over 'je welkom voelen' en daarmee over een basishouding van gastvrijheid. Het gaat ook over lage of geen kosten om te kunnen participeren, zeker voor kwetsbare groepen, en heeft daarmee ook een financiële lading. En het heeft te maken met aansluiting bij de dagelijkse realiteit van de inwoners en de vragen, behoeften, wensen en ideeën die ze daarbij hebben.

'Dit is een vinexwijk. We richten ons veel op kinderen en krijgen daarmee ook hun ouders binnen bij voorstellingen.'[17]

'Een festival buiten op het plein voor het pand organiseren maakt de drempel naar binnen nog lager.' [18]

Vraaggestuurd

Cultuurparticipatie kun je alleen goed bevorderen als je vraaggestuurd en omgevingsbewust opereert. Vraaggestuurd betekent in dit verband dat je als culturele instelling permanent onderzoekend bezig bent in de buurt: je oor te luisteren leggen, mensen bevragen, uitnodigen en uitdagen, om vervolgens voor, met en door hen te programmeren en produceren. Andersom betekent het dat professionele programmering altijd getoetst wordt aan en afgestemd op de behoeften en wensen van de buurt. Vraaggestuurd en omgevingsbewust handelen als culturele instelling biedt overigens de mogelijkheid om het onderzoeksproces zelf als culturele interventie vorm te geven, iets wat in veel community art projecten gebeurt. Doel en middel, inhoud en vorm komen zo optimaal samen.

‘We zagen als bibliotheek dat er veel kookboeken werden geleend. Via kookevenementen zijn we in contact gekomen met bewoners die hierdoor de bibliotheek leerden kennen en vervolgens ook onze culturele activiteiten.’ [19]

‘Een wijkfestival helpt organisaties zichtbaarder te worden. Maar alleen losse standjes plaatsen werkt niet; behoeften van bewoners zijn de basis.’ [20]

‘We gaan continu de wijk in om in gesprek te gaan met bewoners en organisaties. Ik ben vaak meer buiten dan binnen het museum te vinden.’ [21]

Representatief en Inclusief

Een uitgangspunt dat raakt aan de kern van wat het betekent om een Cultuuranker te zijn, is representativiteit en inclusiviteit. Dat vergt ten eerste dat de vraagsturing niet alleen bepaald wordt door degenen die de weg al kennen, maar dat je er moeite voor doet om ook de ongehoorde stemmen boven tafel te krijgen. Om zo een afspiegeling van de buurt in beeld te krijgen en te verleiden tot deelname. Vervolgens houdt het in dat je gericht aan de slag gaat om juist degenen die niet of nauwelijks met cultuur in aanraking komen, of die hun eigen culturele uitingen als minder ter zake doend beschouwen, uit te nodigen om deel te nemen. Zie hiervoor ook: codecultureledi versiteit.com.

‘Onze trainers van de hiphopworkshops vervullen een belangrijke ambassadeursrol. Jongeren herkennen zich in hen en dat geeft vertrouwen. Het is een effectieve manier om cultuurparticipatie onder jongeren te bevorderen.’ [22]

‘Inclusie biedt groepen die eerder waren uitgesloten nieuwe mogelijkheden om zich te tonen in de wereld. Daar leren wij als culturele instelling weer van, het betekent innovatie voor de culturele sector.’ [23]

Concreet vertaalt zich dit in een programmering die deels gericht is op specifieke groepen in de buurt, zodat zij zich in eigen kring cultureel verder kunnen ontplooien. Deels gaat het juist om een open divers aanbod voor alle individuen en groepen in de buurt, om zo de kans op uitwisseling en verbinding te vergroten. Dit betekent:

- Proactief de straat op gaan om nieuwe netwerken aan te boren;
- In contact komen met sleutelfiguren in de buurt;
- In contact komen met sleutelorganisaties waar de doelgroep zich bevindt (kerken, moskeeën, jongeren-/ouderen-/buurtcentra en dergelijke)

Ten slotte benoemen de instellingen het belang van een representatief (betaald en onbetaald) personeelsbestand als afspiegeling van de buurt. Inclusief denken en handelen heeft daarmee een directe relatie met emancipatie en empowerment.

Verbindend

De term verbindend heeft enerzijds te maken met representativiteit en inclusiviteit, maar het is voor de Cultuurankers ook een waarde op zich. Daarmee wordt bedoeld dat in het vergroten van cultuurparticipatie gezocht wordt naar alle mogelijke vormen van ontmoeting, contact en uitwisseling. Kunst en cultuur hebben de capaciteit om verschillende mensen, groepen en organisaties bij elkaar te brengen. Cultuurankers zijn in die zin ook meer dan een plek voor cultuurparticipatie: je kunt er ook komen om wat te eten en drinken, een werkplek te huren, een boek te lezen, een vergadering te houden.

‘Potentiële gastprogrammeurs onder de bewoners ontmoeten we bijvoorbeeld in buurtoverleggen die niet per se over cultuur gaan.’ [24]

‘Voor “Voetjes vd Vloer” zijn we een samenwerking aangegaan met Laaktheater en Delfts Peil en CANIDREAM in Delft. Om expertise, programma’s en publiek uit te wisselen.’ [25]

Verbindend gaat ook over het feit dat de instellingen altijd in samenwerking met andere partijen bezig zijn om cultuurparticipatie te bevorderen. Door aansluiting te zoeken met mensen, organisaties en plekken waar inwoners toch al komen, wordt de afstand verder verkleind en neemt de kans toe dat mensen zich aangesproken voelen. Tegelijk worden de kunst en cultuur verder verrijkt.

Als laatste is het ook goed om te benoemen dat de Cultuurankers ook veel met elkaar samenwerken in de uitvoering, samen optrekken, met en van elkaar leren en gezamenlijke strategieën ontwikkelen voor het verder brengen van cultuurparticipatie. Een Cultuuranker staat nooit op zichzelf, maar maakt onderdeel uit van een gemeenschap.

Grensoverschrijdend

‘Cultuurparticipatie stopt niet bij het Cultuuranker’ (**Harrie van de Louw**, theater De Vaillant). Deze uitspraak laat goed zien dat de instellingen gericht en bewust bezig zijn om een blijvend effect bij de inwoners in hun werkgebied voor elkaar te krijgen. En dat kan alleen maar als inwoners geholpen worden en zich uitgenodigd voelen verder te kijken dan het Cultuuranker. Als het goed is, is het hun veilige, makkelijke en nabije ingang tot kunst en cultuur. Maar de instellingen doen er veel moeite voor om de mogelijkheden voor cultuurparticipatie steeds verder te vergroten. Dat gebeurt door allerhande vormen van samenwerking binnen en buiten de wijk, binnen en buiten de stad. Alleen al de Proeftuin in het kader waarvan deze publicatie is gemaakt, is een goed voorbeeld van grensoverschrijdende samenwerking.

Co-creatief

Dit uitgangspunt staat centraal in de dagelijkse werkwijze van de Cultuurankers met “hun” inwoners. Alles draait om het passief en liever nog actief betrekken van inwoners. De termen die daarvoor gebruikt worden, zijn meedoen, meemaken, mee produceren en meedenken. Het samenspel tussen professionals, amateurs, vrijwilligers, bezoekers en buurtbewoners is start én doel van veel van de activiteiten. In de gesprekken komt steeds naar voren dat co-creatie geen afvinkpuntje is (“hebben we bewoners betrokken?”) maar een basishouding die zowel de programmering als de productie doordrenkt.

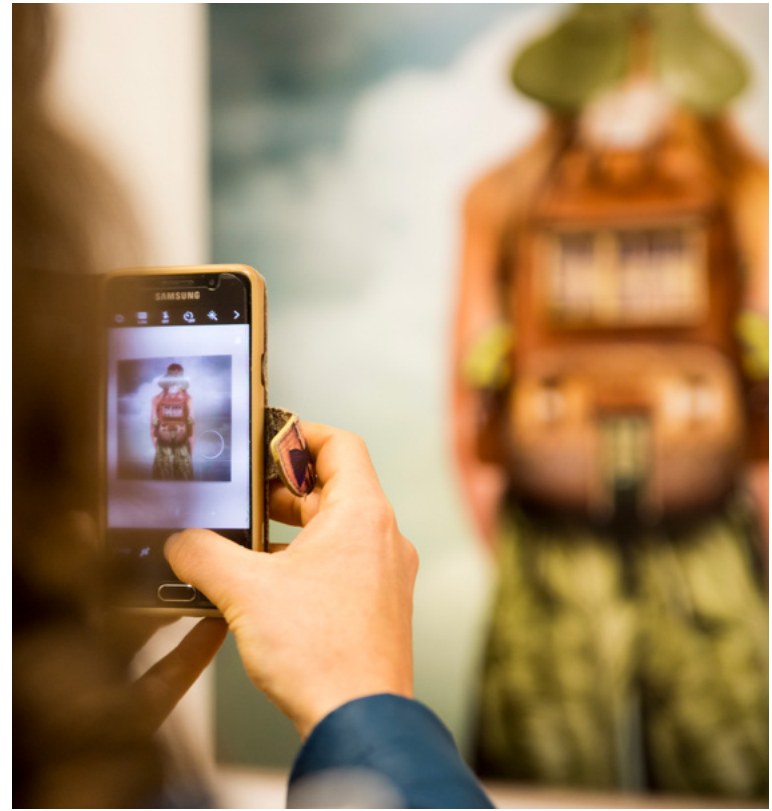

Verrassend

Om mensen in beweging te krijgen, moet je iets doen wat ze opvalt, waar ze meer van willen weten, wat hen prikkelt en uitdaagt. Het bestaande culturele aanbod is blijkbaar niet van dien aard dat het voor iedereen interessant en toegankelijk genoeg is. De Cultuurankers zijn daarom steeds op zoek naar andere oplossingen, innovatieve manieren en slimme combinaties om cultuurparticipatie te vergroten. Community art projecten, participatieve kunst, cross-over voorstellingen, festivals, talentontwikkeling, meemaakpodia, het zijn allemaal vormen die bedoeld zijn om buurtbewoners te verrassen en ze zo te verleiden.

Een corona-proof wandelroute met kunst en muziek in het centrum van Wassenaar. Dat was Art of Shopping, een speciale art gallery die de start van het nieuwe cultuurseizoen markeerde in september 2020. Veilig winkelen en genieten van cultuur gingen prima samen. Door het scannen van de QR code op de gele borden op de etalages kon men zien wat er waar gebeurde. In de bibliotheek en vanaf de eerste verdiepingen werd opgetreden.

‘Bij het binnenhalen van een gastprogrammeur uit de buurt moet je je eigen perspectief opzij zetten en risico durven nemen.’ [26]

Ontwikkelgericht

Alle Cultuurankers zijn sterk gericht op groei en ontwikkeling. Er is een proces van cultuurparticipatie in gang gezet dat op individueel, maatschappelijk en artistiek niveau effect heeft. De Cultuurankers zijn ervan doordrongen dat dergelijke effecten alleen houdbaar zijn als er sprake is van doorgaande ontwikkeling. Op individueel niveau door het begeleiden van talenten uit de buurt, op maatschappelijk niveau door te investeren in nieuwe vormen van verbinding en samenwerking, op artistiek niveau door met elkaar nieuwe vormen van cultuurparticipatie te ontwikkelen, uit te proberen en in te zetten om zo individuen en groepen in de buurt te bereiken die nog niet zijn aangehaakt.

Internationale Vrouwendag

Sinds een aantal jaar organiseert theater De Vaillant een grote bijeenkomst rond Internationale Vrouwendag. Het initiatief komt voort uit het Stadsdeel Centrum, dat een organisatie zocht om dit op te pakken. Om het nieuwe Cultuuranker te helpen, kreeg theater De Vaillant de mogelijkheid om de organisatie op zich te nemen en de samenwerking te zoeken met andere organisaties. Gekozen is voor een vrouwelijke programmeur uit de wijk en een organisatieteam van verschillende mensen uit de wijk, om zo de inclusiviteit en eigenaarschap van het evenement te vergroten. De kwaliteit van de activiteiten was van belang, maar er werd ook een balans gezocht met de behoeften en wensen van de diverse participerende organisaties.

De organisatie op een centrale locatie was een belangrijk uitgangspunt voor het evenement. Door meerdere zalen en ruimtes te bieden aan organisaties in een pand kregen de aanwezigen de mogelijkheid om verschillende culturele activiteiten te bezoeken door wijkorganisaties met verschillende achtergronden. Mensen van verschillende achtergronden werden zo gemotiveerd om met elkaar kennis te maken en in aanraking te komen met thema's die voor hen soms tegenstrijdig waren. Daarnaast was dit een manier om inwoners die nog niet bekend waren met theater kennis te laten maken met de instelling en hen wat te vertellen over het programmeringsaanbod.

De toegankelijkheid van het evenement heeft een belangrijke rol gespeeld bij het succes ervan. Door tussen 9 en 12 uur te programmeren werd het mogelijk voor vele moeders uit het stadsdeel om de verschillende activiteiten bij te wonen. Aangezien de meeste vrouwen uit de buurt afhankelijk zijn van schooltijden, werd er zo een manier gezocht om de drempel te verlagen en het mogelijk voor hen te maken om de verschillende activiteiten te kunnen bezoeken.

Abtswoude Bloeit Delft

De al wat oudere mevrouw die aansluit bij de koffie-ochtend in de Woonkamer van de Wijk spreekt al snel artistiek leider Marjet aan: “U moet weten,” begint ze, “dat ik jaren in het buitenland gewoond heb en me daar altijd met mode heb beziggehouden.” Ze ontvouwt haar idee: “Nu ik als tachtig-jarige ben teruggekeerd naar Nederland en hier woon, zou ik zo graag nog eens een modeshow organiseren. Zou dat hier kunnen, denkt u?”

Abtswoude Bloeit is een voormalig verzorgingstehuis in Delft waar studenten, ouderen en cliënten van maatschap-pelijke organisatie Perspektief samenwonen onder één dak. Abtswoude is een plaats waar de buurt samenkomt in de Woonkamer van de Wijk, bewoners elkaar ondersteunen en de hele dag levendigheid te vinden is.

Een paar maanden later treedt deze mevrouw niet alleen met zichtbaar genoegen op als gastvrouw van haar eigen modeshow. Ook zijn er student-modellen uit het huis die de kleding showen, is er een bandje dat muziek maakt en is er een dichter uit de buurt die passende gedichten voordraagt. Zo is een idee van één bewoner uitgegroeid tot een cross-over van verschillende kunstvormen waar een gemengd publiek op afkomt.

De filosofie van Cultuurhuis Delft is dan ook dat uit het één het ander kan ontstaan. Elk idee en elk talent van een bewoner is vanuit deze invalshoek een kans om ontmoeting en verbinding door middel van cultuur tot stand te brengen. Daar is wel iemand voor nodig die deze kansen herkent en bewoners ondersteunt bij de vertaling van idee naar product. En die een netwerk van partners in de buurt en de stad heeft.

Rijswijk in Verbinding

Trias, centrum voor de Kunsten in Rijswijk heeft zich de afgelopen twee jaar verdiept in de Cultuuranker werkwijze. Deze opgedane kennis wordt in 2021 ingezet voor een eigen, vernieuwend traject rond cultuurparticipatie onder de naam: Rijswijk in Verbinding.

In samenwerking met Welzijn Rijswijk, Museum Rijswijk, Rijswijkse Schouwburg, Bibliotheek aan de Vliet en diverse andere, kleinere culturele organisaties zijn inmiddels brainstormsessies geweest om verbinding te maken met nieuwe deelnemersgroepen. De vraaggerichte aanpak staat hierbij centraal.

Er staan al enkele projecten in de planning. Zoals rond een grote groep vluchtelingen-vrouwen, waarbij gewerkt wordt aan hun talentontwikkeling en het uitbreiden van hun netwerk. Jongeren en hulpverleners gaan door middel van theater met elkaar het gesprek aan om meer begrip voor elkaars situatie te krijgen. En talenten vanuit Trias, op het gebied van zang en muziek, zullen optreden in verzorgingshuizen met aangepast repertoire voor de doelgroep. Allerlei verbindingen die er eerder nog niet waren en waar kunst en cultuur centraal staat.

Bij alle organisaties is veel enthousiasme om aan deze pilot mee te werken. In juni 2021 staan presentaties gepland van de verschillende projecten. Trias heeft in dit project de rol van kwartiermaker, verbinder en ondersteunt, indien nodig, financieel en productioneel de initiatieven.

Schrijverskamp *“It was all a dream”* Delft

Hoe bereik je jongeren en help je ze hun dromen te verwezenlijken? Het Schrijverskamp van CANIDREAM, dat samen met het Haags Hiphopcentrum wordt georganiseerd, geeft een antwoord op deze vraag. Het Schrijverskamp is bedoeld om jongeren hun vaardigheden te laten ontwikkelen en oefenen op het terrein van schrijven en performen van hiphop en andere urban muziekvormen. Zo wordt cultuur ingezet om jongeren zich bewust te laten worden van hun talenten.

Delftse jongeren worden uitgedaagd zich aan te melden voor het Schrijverskamp. Dat gebeurt natuurlijk via social media, maar ook door aandacht te vragen op plekken waar jongeren samenkomen.

Het Schrijverskamp wordt gepresenteerd als een wedstrijd met een echte beloning. Van de 50 tot 60 jongeren die zich aanmelden, worden er zo’n 20 geselecteerd op basis van hun motivatie en (ontwikkelbare) talenten.

Die groep gaat een week lang aan de slag, onder leiding van professionele artiesten en docenten. Het einddoel van de week is dat jongeren met gelijkgestemden intensief samen kunnen werken aan hun muzikale passie. Het Schrijverskamp kan zo de eerste stap zijn op weg naar een carrière in de muziekindustrie. Dat dit geen loze belofte is, bewijst de opbrengst in 2019: een professionele videoclip is opgenomen, een releaseparty met 150 fans georganiseerd en een album dat te downloaden is op Spotify. Een aantal deelnemers mocht op Parkpop optreden, en twee jongeren hebben nadien een contract bij een platenlabel getekend.

Vanwege de coronacrisis kon het geplande Schrijverskamp in 2020 niet in de bedachte vorm doorgaan. In plaats daarvan werd de online competitie “yourmic.nl” op Instagram georganiseerd voor jonge producers en muzikanten. In 2020 stond vooral het uitdenken en beproeven van het yourmic.nl concept centraal. Jongeren die meededen in 2019 hebben een actieve rol (gehad) bij de conceptontwikkeling. In 2021 starten de eerste pilots van yourmic.nl.

Vanuit het oogpunt van cultuurparticipatie is dit een mooie opbrengst. Maar er is meer: de jongeren die zich hebben aangemeld en zeker degenen die op kamp mochten, delen hun enthousiasme en opgedane vaardigheden met hun vrienden. Ze vormen zo een inspiratiebron voor hun peer group. De deelnemers worden ook actief bewust gemaakt van hun ambassadeursrol en geholpen om deze in te zetten. Zeker onder jongeren is dit één van de belangrijkste manieren om cultuurparticipatie te helpen bevorderen.

Overigens laat dit voorbeeld nog iets anders zien: wat we onder kunst en cultuur verstaan, wordt niet alleen door de sector zelf maar ook door beleidsmakers en financiers intussen breed opgevat. Daardoor zijn er veel ruimere mogelijkheden om aan te sluiten bij wat leeft onder doelgroepen die niet of minder met cultuur in aanraking komen.

All-Inclusive: een culturele wereldreis in De Vaillant Den Haag

Theater De Vaillant bevordert de culturele participatie van de inwoners van heel Den Haag en van het stadsdeel Centrum in het bijzonder. Dat doet het theater door het creëren van een ontmoetingsplaats voor bewoners en al dan niet professionele groepen en artiesten. Ook wordt de ontwikkeling en presentatie van lokaal talent bevorderd.

Basis voor het werk zijn de bewoners in stadsdeel Centrum en met name Schilderswijk en Transvaal. Hun culturele belangstelling en bagage zijn het uitgangspunt. Met buurthuizen, Julianakerk, bewonersverenigingen, onderwijs- en migrantenorganisaties, stakeholders, en met ondernemersverenigingen, sleutelfiguren en Artists in Residence ontdekt De Vaillant publiek, talent en mogelijkheden om vorm te geven aan de culturele participatie in het werkgebied.

In De Vaillant beleef, maak én proef je de cultuur van het nieuwe Nederland op het podium, in de organisatie en in de keuken. De cultuur van bewoners en talenten uit met name de Schilderswijk en Transvaal vervult een hoofdrol. De Vaillant gaat graag over grenzen, die van de wijken en van de stad en zoekt de uitdaging. Zo maakt het theater ruimte voor mensen en podiumkunsten die nog geen plek hebben in het culturele bestel van stad en land.

Participatie is het sleutelwoord. Iedereen die mee wil doen wordt in De Vaillant uitgedaagd om zich te presenteren. Van een stap naar het podium tot een sprong naar het wereldtoneel of gewoon een fijne werkplek. Kleurrijke artiesten en meerstemmig publiek maken De Vaillant inclusief en bereikbaar voor iedereen.

Inspirituals

In het Haagse stadsdeel Segbroek, waar Theater de Nieuwe Regentes opereert, wonen diverse geloofsgemeenschappen die vertegenwoordigd zijn in verschillende gebedshuizen. Het feit dat het stadsdeel zo veel verschillende religies en gemeenschappen kent, geeft de medewerkers van het theater soms het gevoel dat Segbroek een kleinere versie van Den Haag is.

Het theater merkte dat het contact met deze geloofsgemeenschappen nog niet zo sterk was. Achter de deuren van veel gebedshuizen bestaat een onbekende wereld voor veel mensen buiten het geloof, waar ook de medewerkers van het theater weinig over wisten. Om enerzijds meer connectie met deze groepen te maken, en anderzijds de mensen van verschillende geloofsgemeenschappen bij elkaar te brengen, besloot Laudie Vrancken, artistiek leider van het theater, een poging te wagen en naar de gebedshuizen toe te gaan.

Contact leggen en vertrouwen winnen van de geestelijk leiders was geen makkelijk proces. Op elke plek waren verschillende gewoonten en ceremonies waar Vrancken en haar collega's rekening mee dienden te houden. Soms waren ze na een aantal gesprekken pas welkom in een gebedshuis. Bij sommige gebedshuizen bleven de deuren gesloten. Het verzamelen van alle geïnteresseerden en kennismaken met hun talenten kostte daardoor veel tijd. Uiteindelijk ontstond een netwerk met vertegenwoordigers uit verschillende geloofsgemeenschappen.

Deze groep werd begeleid door een choreograaf en muzikant uit de buurt. Er werd hard gewerkt aan een sterke artistieke invulling, en tegelijk kozen de coaches ervoor door een continue zoektocht naar het respecteren van de grenzen van de deelnemers om vooral aandacht te besteden aan het creëren van een veilige en vertrouwde omgeving. Het realiseren van artistieke kwaliteit bij zo'n eerste voorstelling was niet makkelijk, maar was wel een eerste stap voor verdere artistieke groei in vervolgvoorstellingen

Uiteindelijk leverde het samenspel een rijke en gevarieerde voorstelling op waarbij letterlijk verschillende geloven op hetzelfde podium stonden. Sommige deelnemers raakten door de voorstelling gemotiveerd om hun talenten ook verder in te zetten binnen het theater. Een aantal mensen die in eerste

instantie niet mee durfden te doen, beseften bij het zien van de uiteindelijke voorstelling dat deze vorm ook iets voor hen kan zijn.

Een mooie ontwikkeling was ook dat de deelnemers raakvlakken zagen in de tradities en rituelen van de verschillende godsdiensten. Naar aanleiding van Inspirituals werd een rondleiding georganiseerd door de buurt, waarbij een aantal gebedshuizen hun deuren openden voor inwoners buiten hun geloofsgemeenschappen. De kern volgens artistiek leider **Laudie Vrancken**: “Je benadrukt wat je met elkaar deelt, niet waar je van elkaar verschilt”.

Loosduinen Gaat Los!

Als Cultuuranker functioneren in een wijk zonder veel andere culturele instellingen is lastig. Toen de Bibliotheek Loosduinen – Nieuw Waldeck in 2013 als Cultuuranker begon, werden er mogelijkheden gezocht om een netwerk op te bouwen en meer bewoners te leren kennen.

Om die reden is het Cultuurplatform Loosduinen in het leven geroepen, een samenwerkingsverband van organisaties die gevestigd zijn in Loosduinen en die het culturele karakter van het stadsdeel willen versterken. De samenwerking via zo’n platform biedt enerzijds de mogelijkheid om de banden tussen organisaties in de wijk te versterken. Anderzijds wordt het makkelijker om de achterban van elke organisatie bij verschillende cultuurvormen te betrekken. Dit kan een middel zijn om de sociale cohesie binnen het stadsdeel te bevorderen.

De samenwerking heeft het Cultuuranker de mogelijkheid geboden om iets groters neer te zetten, namelijk het jaarlijkse festival “Loosduinen Gaat Los!” Via dit participatieproject worden door de organisaties in verschillende delen van Loosduinen diverse culturele voorstellingen georganiseerd. Het grootste gedeelte van de organisatie ligt bij het Cultuuranker zelf, maar alle partners zijn betrokken en stellen hun locaties beschikbaar. Zo worden bewoners verleid om plekken en organisaties te bezoeken waar ze normaal gesproken niet gelijk zouden komen.

Hoewel het festival al enige jaren plaatsvindt wordt telkens naar vernieuwing gezocht. Een manier om in 2019 meer mensen kennis te laten maken met het festival was door een deel van de programmering te organiseren bij het verzorgingshuis Tabitha. Dit bood bewoners die moeilijk naar buiten kwamen de mogelijkheid om het festival van dichtbij mee te maken. Tegelijk werd de locatie door het festival toegankelijk voor buurtbewoners.

Bootcamp

Het Bootcamp van het Koninklijk Conservatorium is een mooi voorbeeld hoe een Cultuuranker, in dit geval Theater De Nieuwe Regentes, partners uit de stad bij het theater betrekt. Tijdens de bootcamp krijgen tweedejaarsstudenten de opdracht om een partner te vinden in de buurt, van een boksschool tot een bejaardentehuis, waarmee ze een community art project doen.

De samenwerking is intensief, omdat eerst de verbinding tussen de partners en de studenten gelegd dient te worden. Dat komt ook deels door het vertrouwen dat het afgelopen jaar is gewonnen door de medewerkers van het theater bij deze partners. “Dit is het soort kunstenaars dat we in de toekomst nodig hebben”, aldus **Ingeborg Wegter**, bestuurslid van het theater. Die sociale verbinding is essentieel en moet samen kunnen gaan met de artistieke talenten van een kunstenaar.

Tijdens zo’n partnerschap komen dan twee werelden bij elkaar, die soms van elkaar verschillen maar ook raakvlakken kunnen hebben. “Het gaat dan niet alleen over hoe goed je kunt spelen, maar ook over wie ben ik en waar woon ik”, vult artistiek directeur **Laudie Vrancken** aan. Via de gastprogrammeurs krijgen mensen in de buurt uiteindelijk de kans om dingen te zien en mensen te ontmoeten die ze normaal gesproken niet zo snel zouden tegenkomen.

Zand en Veen

Het motto van Theater de Nieuwe Regentes is ‘voor, door, met de buurt’. Dat de buurt de hoofdrol heeft in de identiteit van het theater is helder: de buurt heeft het theater meerdere malen uit de brand geholpen wanneer dat nodig bleek te zijn. Anderzijds is het theater diepgeworteld in het dagelijks leven van de buurt.

In ‘Zand en Veen’ komt de band tussen de instelling en de buurt sterk naar voren. Samen met professionals en bewoners uit de buurt creëren de medewerkers van het theater een verhalenvoorstelling, waarin hun indringende ervaringen en persoonlijke verhalen centraal staan.

Het initiatief kwam voort uit de gedachte dat iedereen in de wereld een bijzonder verhaal te vertellen heeft. Door hun netwerken in de buurt wisten de medewerkers dat veel mensen een bijzonder verhaal hadden. Deze mensen waren vrijwilligers van het theater, waren betrokken bij eerdere activiteiten of werden via een oproep benaderd. Voor de begeleiding van de verhalenvertellers werden professionals ingehuurd, die deze mensen hielpen bij het winnen van vertrouwen om hun verhaal te doen en die tegelijkertijd de productie naar een hoger niveau konden tillen. De eerste voorstelling bleek een succes te zijn, inmiddels heeft Zand en Veen zijn derde voorstelling gehad.

Voor de buurtbewoners die een verhaal konden vertellen bleek dit een bijzonder moment te zijn om zelfvertrouwen te winnen en tegelijkertijd banden te versterken met andere deelnemers. “Je ziet die mensen openbloeien en stralen, dat is altijd voor mij de ultieme voldoening van wat ik hier doe”, aldus **Laudie Vrancken**, artistiek leider van het theater. Belangrijk voor het theater is de coaching door de professionals, niet alleen op groepsniveau maar ook op individueel niveau.

Het horen van verhalen van andere mensen maakte het makkelijker voor iemand om zo ook een eigen verhaal te vertellen, en tegelijkertijd is individuele coaching belangrijk om persoonlijk vertrouwen te winnen en aandacht te besteden aan specifieke ontwikkelpunten. Uiteindelijk brengen de verhalen tijdens de voorstellingen ook inzichten naar het publiek, herkenning en besef dat zowat iedere buurtbewoner een, soms ongemakkelijk, verhaal te vertellen heeft.

Gospel-concert

Het Haagse stadsdeel Leidschenveen-Ypenburg wordt gekenmerkt door een zeer laag niveau van cultuurparticipatie en geringe aanwezigheid van culturele instellingen. Het veld waarin een Cultuuranker moet opereren is hier dus best uitdagend. Toch probeert de Bibliotheek Leidschenveen-Ypenburg ingangen te vinden om op bestaande culturele interesses in te spelen en deze verder te ontwikkelen.

Via het netwerk van de medewerkers was bekend dat er binnen het stadsdeel en in de omliggende gemeenten veel zangkoren actief waren. Toen één van de contacten van het Cultuuranker aangaf dat hij gospel-concerten wilde organiseren maar dat hij weinig ingang vond, zag de bibliotheek een mooie kans. Een gospel-concert was nog niet eerder georganiseerd in het stadsdeel, maar de medewerkers durfden het risico aan om dit in samenwerking te organiseren.

Van tevoren werd rekening gehouden met 20 deelnemers, al gauw bleek dat met 50 geïnteresseerden een maximum aan capaciteit was bereikt. De bibliotheek kon een locatie aanbieden, kennis delen en de praktische zaken organiseren De repetities resulteerden uiteindelijk in een voorstelling waar meer dan 150 bezoekers kwamen kijken.

Het initiatief bleek veel los te maken bij de deelnemers. Een deelnemer stelde dat hij zijn passie had gevonden, een aantal van hen besloot om met het zangkoor verder te gaan. De kennis die de maker kreeg van medewerkers heeft hij meegenomen in de activiteiten die hij uitvoert in andere stadsdelen van Den Haag.

Voetjes vd Vloer

Een van de vaste onderdelen in de programmering van theater De Vaillant is Voetjes vd Vloer, een serie danslessen waarin jongeren onder de 18 en onder begeleiding van een vrijwilliger de mogelijkheid krijgen om te oefenen met urban dance. Het initiatief bleek al eerder een effectieve manier te zijn om jongeren uit de wijk van de straat te halen en hen een ruimte te bieden waarin thuisgevoel, vertrouwen en ontwikkeling centraal staan.

Met de doorstart en benoeming als Cultuuranker in 2013 werden alle zeilen bijgezet om dit bijzondere initiatief door te laten gaan. Omdat er geen beroepskrachten beschikbaar waren, werd een vrijwilliger uit het stadsdeel gevraagd om de begeleiding over te nemen. Dit leverde een dubbel succes op: de aanwezigheid en begeleiding van de jongeren door iemand uit hun eigen wijk en tegelijkertijd de mogelijkheid voor de actieve danser om zijn talenten verder te ontwikkelen.

De vrijwilliger is onder de hoede van de directeur en het team van het theater genomen. Door het gezamenlijke netwerk ontstonden mogelijkheden tot het organiseren van voorstellingen bij belangrijke locaties in de stad, waardoor de begeleider en de leerlingen ook professioneel werden erkend. Daarnaast kwam de begeleider in contact met professionals in het vak. Zo werd hij zelf begeleid als artiest door een andere professional, die hem bijvoorbeeld hielp met de financiële kant van het vak. Naast de mogelijkheid voor talentontwikkeling bood theater De Vaillant daarmee via zijn netwerk in de wijk en de rest van de stad de mogelijkheid tot verdere professionalisering.

ArtLabs

CKC is een centrum voor kunst en cultuur in Zoetermeer, dat creativiteit, techniek en educatie biedt. Vanaf 2018 is de instelling begonnen met een switch van redelijk sterk aanbodgericht werken naar meer vraaggericht werken.

In lijn met deze ontwikkeling is het CKC gestart met ArtLabs. Deze zijn bedoeld voor kinderen die normaal gesproken niet met cultuur in aanraking komen. In essentie zijn de ArtLabs een cursus kennismaken met cultuur.

Om de ArtLabs tot stand te brengen is samenwerking gezocht met Stichting Piëzo, een organisatie die mensen de mogelijkheid biedt om hun talenten verder te ontwikkelen, en een talentacademie voor kinderen, waarbij aan kinderen is gevraagd wat ze zouden willen doen. In 2019 is een ArtLab georganiseerd samen met de Internationale Schakelklas met vluchtelingenkinderen.

5 Werkwijze Cultuurankers

Hoe doe je dat, cultuurparticipatie bevorderen?

Wat werkt en wat helpt? En wat betekent dat voor de ontwikkeling van je instelling? In dit hoofdstuk schetsen we een landschap met humuslagen, een molen en een hemel vol planeten waar je samen met bewoners op verschillende manieren doorheen kunt reizen.

We kijken naar de opbouw van verschillende manieren van passieve en actieve cultuurparticipatie. We onderzoeken de meerwaarde van het combineren van meerdere vormen van culturele interventies. En we laten zien dat je een keuze hebt hoe je voor, met en door bewoners aan de slag gaat.

Lagen van betrokkenheid genereren pagina 74

Culturele interventies combineren pagina 78

Door het landschap bewegen pagina 80

Voorbeelden pagina 82

Hulpmiddelen pagina 88

Als er één conclusie te trekken is uit de ervaringen van de Cultuurankers, dan is het wel dat er niet maar één werkende of effectieve manier is om cultuurparticipatie te bevorderen. Er zijn allerhande beïnvloedende externe factoren, meerdere varianten om inwoners passief of actief te betrekken, keuzes wat betreft de inzet van culturele interventies en de samenhang daartussen, en niveaus van te bereiken effecten.

Tegelijk laten de Cultuurankers zien dat zij allemaal op eigen wijze gedeelde uitgangspunten, waarden en werkwijzen hanteren. En dat zij er in slagen om meer inwoners op meer manieren te laten meedoen aan kunst en cultuur. Het sociale en artistieke proces van onderzoeken, aansluiten, afstemmen, uitnodigen, uitdagen, ontwikkelen, confronteren, vernieuwen, programmeren, produceren, uitvoeren en vieren dat zij voor, met en door bewoners in hun werkgebied telkens weer gestalte geven, is de kern van hun succes. Cultuurparticipatie gaat altijd over proces en product, en de combinatie van die twee levert artistieke en maatschappelijke meerwaarde op.

Lagen van betrokkenheid creëren

Een rijke voedingsbodem maken van de verschillende manieren om inwoners passief en actief te betrekken bij kunst en cultuur in hun buurt. Dat is waar de Cultuurankers mee bezig zijn. Het beeld van de humuslagen laat zien dat er allerlei vormen naast en door elkaar kunnen bestaan, en dat die elkaar niet vervangen maar op elkaar voortbouwen: er verdwijnt niets, er komt steeds meer bij.

De ervaring van de Cultuurankers laat tegelijk zien dat er meestal wel een bepaalde opbouw is om die rijke voedingsbodem te creëren. Het begint ermee dat je als culturele instelling meer gericht programmeert voor de inwoners van de buurt en ze verleidt naar je instelling toe te komen (**Voor Binnen**). Om dat te kunnen doen, moet je hun behoeften en wensen bevragen. Laten zien dat je er bent. Publiekstrekkers programmeren. En samenwerking opzoeken.

Een volgende stap is om niet alleen in het eigen gebouw maar ook in je werkgebied voorstellingen te programmeren, steeds meer in samenwerking met allerhande partners in de buurt (**Voor Buiten**). Zo wordt de drempel nog lager en ben je nog zichtbaarder.

Min of meer tegelijk of iets daarna komt de beweging op gang om samen met inwoners te programmeren en produceren. Dat kan bijvoorbeeld in de vorm van een programmraad die meedenkt over de programmering in het gebouw (**Met Binnen**). Het kan ook doordat inwoners meedoen met een productie (**Met Binnen**) of omdat er community art projecten in in de buurt worden opgezet (**Met Buiten**).

De laatste stappen, die voortbouwen op alles wat er daarvoor al aan kennis, ervaring en netwerk is opgebouwd, gaan over programmering en productie projecten met inwoners, voor hun eigen achterban of voor een breed publiek, binnen de instelling of ergens in de buurt (**Door Binnen en Buiten**). De rol van het Cultuuranker is dan steeds meer die van begeleider, coach en trainer. *MeeMaakPodia* en talentontwikkeling zijn voorbeelden van deze bovenste lagen van de voedingsbodem voor cultuurparticipatie.

De ontwikkeling van de Cultuurankers laat twee belangrijke lessen zien:

De snelheid waarmee de lagen elkaar in de tijd opvolgen en hoe dik elke laag is, is voor elke instelling anders. Sommige instellingen hebben snel laag op laag gestapeld en zijn daardoor al een aantal jaar bezig met community art projecten, begeleiden van talenten en beschikbaar stellen van hun faciliteiten. Anderen hebben zich met name geconcentreerd op het steeds beter worden in het programmeren en produceren van voorstellingen voor inwoners en de laatste jaren met inwoners.

Dit heeft deels te maken met de achtergrond van de instelling: een bibliotheek heeft andere mogelijkheden om mensen te betrekken dan een theater. Ook de zichtbaarheid en acceptatie in de buurt is niet voor elk Cultuuranker gelijk. Deels komt het ook door de karakteristieken van een buurt, bijvoorbeeld de samenstelling en sociaal-economische kenmerken van de bevolking, en de aanwezigheid van andere culturele instellingen en maatschappelijke partners. En natuurlijk spelen financiële mogelijkheden een cruciale rol, aangezien cultuurparticipatie in het algemeen meer kost dan het in geld oplevert.

‘Elk idee en elk talent van een bewoner is een kans om ontmoeting en verbinding door middel van cultuur tot stand te brengen.’[27]

Ten tweede laat het beeld van de humuslagen duidelijk zien dat er bij elk van de Cultuurankers in de loop van de tijd steeds meer verschillende manieren zijn toegevoegd om cultuurparticipatie te vergroten. Daarmee neemt de complexiteit van het werk toe. De Cultuurankers geven dit ook allemaal aan: programmeren en produceren met en vooral door inwoners kost meer tijd en doorlooptijd, en vergt een andere en vaak meervoudige inzet van beroepskrachten, terwijl de kwaliteit van het resultaat onzekerder wordt.

Omdat het volume aan activiteiten (en bezoekers) toeneemt, is er ook meer betaalde en onbetaalde menskracht nodig om dit in goede banen te leiden. Een goed functionerend Cultuuranker onderhoudt vijf of zes humuslagen tegelijk, moet die goed op elkaar afstemmen en doet dit met een relatief klein volume aan betaalde staf, aangevuld met vrijwilligers, stagiaires en tijdelijke inhuur.

Het onderhouden van dit hele pakket is, in de woorden van de Cultuurankers zelf, soms ook ploeteren. Je bent continu bezig om bestaande verbindingen te onderhouden en nieuwe te leggen. En daarin verschillende belangen en werkwijzen op elkaar af te stemmen. Tegelijk is er veel doorstroming waardoor je opnieuw contact moet maken, zit elke culturele instelling in de projectencarrousel waardoor financiering onzeker is en is aandacht voor en financiering van cultuurparticipatie afhankelijk van wisselende politieke besluitvorming. Deze realiteit is onderdeel van het dagelijks werk.

Vrijwilligers als verbinders

In alle Cultuurankers zijn vrijwilligers actief, die onderdeel uitmaken van de staf. Vrijwel altijd zijn dat buurtbewoners. Ze zijn actief in de programmering en de productie, bijvoorbeeld als technicus. Ze verzorgen de horeca, geven rondleidingen, doen de kaartverkoop, organiseren bijeenkomsten, en spelen een rol in de PR.

Niet alleen zijn ze voor de bedrijfsvoering onmisbaar, maar de vaste kern en flexibele schil van vrijwilligers is cruciaal in het leggen van verbindingen met de buurt. Enerzijds brengen zij als buurtbewoner de buurt het Cultuuranker in: hun ideeën, behoeften en wensen laten op zijn minst voor een deel zien wat er in de buurt leeft. Anderzijds verlagen vrijwilligers de drempel voor andere buurtbewoners enorm, omdat zij vanuit gelijkwaardigheid anderen uit hun netwerk kunnen enthousiasmeren, verleiden en meenemen. Een Cultuuranker zonder vrijwilligers is dan ook niet goed voorstelbaar.

Vrijwilligers zijn cruciaal in het leggen van verbindingen met de buurt.

Culturele interventies combineren

De tweede manier waarop de Cultuurankers hun bereik vergroten en zo cultuurparticipatie bevorderen, is door het combineren van meerdere culturele interventies. Altijd wordt gezocht naar slimme combinaties en extra manieren om publiek te (be)trekken. Natuurlijk vinden er ook op zichzelf staande voorstellingen plaats. Maar zeker als het gaat om thema's die voortkomen uit het onderzoek naar de behoeften en wensen van inwoners, staat een integrale benadering centraal.

Zo ontstaan meerdere planetenstelsels, waarbij rond een centrale culturele interventie, een onderscheiden publieksgroep en/of een herkenbaar maatschappelijke thema meerdere, samenhangende activiteiten worden georganiseerd. Al die activiteiten staan in verhouding tot elkaar en beïnvloeden elkaar zodat er een zichzelf versterkend samenspel ontstaat.

Dat samenspel kan de vorm krijgen van een lezing over een bepaalde kunstenaar in de bibliotheek, voorafgegaan door een workshop voor kinderen om in de stijl van die kunstenaar te werken, en gevolgd door een excursie naar het museum waar werk van de kunstenaar op dat moment te zien is.

Het kan ook gaan om een community art voorstelling van kunstenaars en bewoners over de wijk, met daaraan gekoppeld theaterworkshops voor inwoners, een artistiek onderzoek in de buurt, een fototentoonstelling in het theater door een maker uit de buurt, en een videoverslag van het maakproces door stagiaires.

Of een tentoonstelling in het museum, met een gratis toegankelijk concert dat aansluit bij het thema van de tentoonstelling, en een excursie in de buurt onder leiding van vrijwillige gidsen. Of een jonge maker die de kans krijgt om als hoofdact op een festival op verschillende plekken in de stad op te treden in steeds wisselende combinaties met andere artiesten.

De mogelijke combinaties zijn feitelijk eindeloos, maar waar het om gaat, is dat door het bewust nadenken over en inzetten van meerdere vormen van passieve en actieve cultuurparticipatie meerdere bewonersgroepen zich aangesproken voelen en dus makkelijker in beweging komen. Tegelijk ontstaat in het beste geval een gesamtkunstwerk.

Het moge duidelijk zijn dat ook het bewust inzetten op aansprekende combinaties van culturele interventies het werk van de Cultuurankers complexer maakt. Het vergt veel afstemming, coördinatie en “vertaalwerk” tussen verschillende disciplines en tussen professionele makers en inwoners.

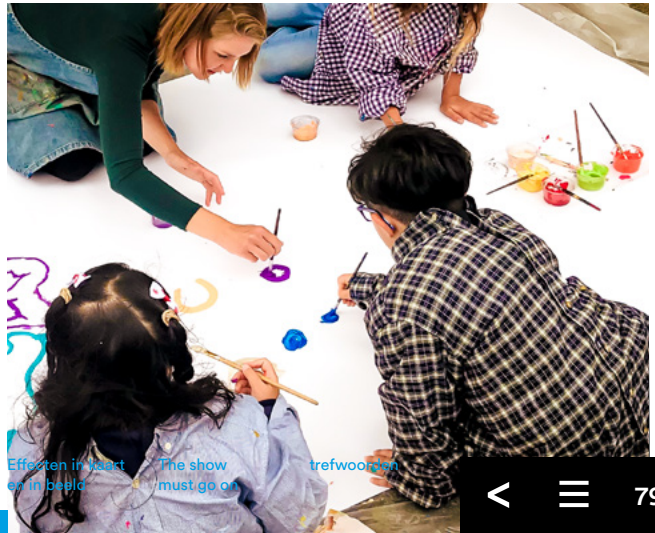

Door het landschap bewegen

Om cultuurparticipatie te bevorderen, is het van belang om vooraf, tijdens de uitvoering en op evaluatiemomenten een aantal afwegingen te maken. De uitkomst van die afwegingen bepaalt óf en hoe cultuurparticipatie in de gegeven context het beste vormgegeven kan worden. Het gaat erom de werkende manier te vinden.

Hier zie je op welke manier hoe je met bewoners door het landschap van cultuurparticipatie kan bewegen.

groepsreis

bestemming en route vooraf gepland

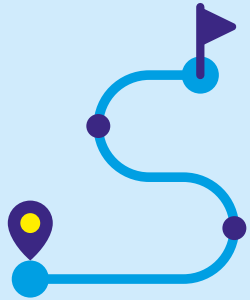

dropping

bestemming helder, meerdere routes mogelijk

dwaaltocht

bestemming en routes open, worden onderweg onderzocht

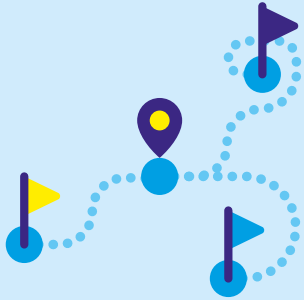

Een aantal van deze afwegingen is al aan de orde geweest

- Welke externe factoren spelen op welke manier een rol in het werkgebied en wat betekent dat voor de (on)mogelijkheden om cultuurparticipatie te vergroten?
- Hoe kunnen we de uitgangspunten in het werkgebied zodanig invulling geven dat er recht aan wordt gedaan? Welke criteria hanteren we om iets wel of niet te doen?
- Hoe is de huidige voedingsbodem (welke humuslagen zijn al aanwezig) en wat betekent dat voor mogelijke volgende lagen die in lijn met de uitgangspunten en waarden daaraan toegevoegd kunnen worden? En waar liggen de grenzen van onze mogelijkheden omdat ongebreidelde groei in het algemeen niet mogelijk is?
- Welke mixen van culturele interventies zijn mogelijk en leveren een bijdrage aan de gewenste effecten op individueel, maatschappelijk en artistiek niveau?

Beoogde waardes realiseren kan op verschillende manieren. Je kunt een interventie, project of programma volledig plannen. Zo weet je waar je aan toe bent en waar je hoogstwaarschijnlijk gaat uitkomen. Dit is de metafoor van de groepsreis. Voor een culturele instelling betekent dit bijvoorbeeld de programmering van een publiekstrekker: voldoende publiek en tevreden reacties gegarandeerd. De artistieke waarde kan vrij goed ingeschat worden, het effect op de gemeenschap is in het algemeen laag, op de groep en het individu kan deze groter zijn afhankelijk van de aard van de culturele interventie en de mate van (actieve) participatie.

De metafoor van de dropping staat voor een werkwijze waarbij van te voren goed is nagedacht over de gewenste uitkomst maar waarbij de manier om daar te komen al doende wordt ontdekt. En er ook meerdere manieren zijn om de beoogde waardes te realiseren. Dit vergt in het algemeen een meer actieve houding van de deelnemers. Daarmee worden eerder waardes voor individu, groep en samenleving mogelijk gemaakt. De artistieke waarde kan zitten in de inzet van kwalitatieve interventies door gevestigde kunstenaars en/of door een goed begeleid gezamenlijk scheppingsproces.

De dwaaltocht ten slotte is het experiment: met inzet van artistieke interventies en artistieke kwaliteiten wordt ingang, ontmoeting, gesprek, ontwikkeling en productie mogelijk gemaakt. In eerste instantie staat het proces zelf centraal: wat daaruit komt, is niet te voorspellen. De dwaaltocht biedt daardoor wellicht de meeste kansen voor emancipatie en empowerment, maar dan vooral op de langere termijn.

Vanzelfsprekend kunnen elementen van alle drie de benaderingen binnen één programma of productie naast en door elkaar heen bestaan.

Meedoen Meemaken Meedenken

De Meedoen-Meemaken-Meedenken methodiek speelt een centrale rol bij Theater en Filmhuis Dakota. Deze methodiek kan niet zomaar toegepast worden, het vergt jaren van aanwezigheid in een wijk, vertrouwen winnen van bewoners en versterken van netwerken. De methodiek komt voort uit de gedachte dat, wanneer je de bewoners ook echt eigenaar wilt laten worden van je theater, je ze hierbij langzaam maar zeker moet betrekken door drie stappen te doorlopen.

De eerste stap is meedoen, zoals het organiseren van activiteiten voor bewoners, die hun interesses aanspreken. Dit wordt gedaan op een laagdrempelige manier, door cultuur financieel en artistiek toegankelijk voor ze te maken. Het gaat erom dat mensen die niet zo snel in aanraking komen met cultuur de drempel durven over te gaan.

De volgende stap is meemaken, dat zich focust op co-creatie. Wanneer bewoners in de eerste stap hun interesse hebben gevonden, kunnen ze worden gemotiveerd om te co-creëren. Een voorbeeld hiervan is community art. De bewoners kunnen dan hun creatieve vaardigheden loslaten, Dakota biedt hen begeleiding. Bij het binnenhalen van een gastprogrammeur is het van belang om het gesprek aan te gaan en soms een risico te durven nemen. De beoordeling van wat kwaliteit is, is onderdeel van deze stap: bij een Hindoestaanse dansvoorstelling was de eerste beoordeling dat die te lang had geduurd, maar bleek dat het publiek de duur van de voorstelling juist positief waardeerde.

De laatste stap is meedenken. Wanneer bij het proces van co-creatie iemand succesvol blijkt te zijn, zoekt Dakota naar mogelijkheden voor die persoon om zich binnen de instelling verder en breder te ontwikkelen. Deze stap is het meest lastig volgens **Maarten Bakker,** directeur van Dakota: Je moet heel veel tijd investeren in mensen".

De eerste twee fases weet het theater inmiddels goed te organiseren. De komende jaren zal de focus liggen op meedenken, om mensen die zich in de eerste twee stappen bevinden naar de laatste fase te krijgen. De voordelen zijn tweeledig: de maker krijgt de kans om zich verder te ontwikkelen en het theater krijgt zo een programma dat anders is dan de de bestaande programmering. "Je hoopt dat je op een bepaald moment niet meer zegt: er is een programmamaker van Dakota die dit heeft gemaakt", zegt Bakker, "maar dat het product uit de koker van een maker uit de buurt komt."

Bouwen aan een culturele community

Het uitgangspunt voor culturele community vorming is de erkenning dat er verschillen zijn tussen (groepen) mensen. Verschillen in waarden, attitudes, tradities, opvattingen, gebruiken en onderliggende overtuigingen. Het is de kunst van een culturele community bouwer als Laaktheater om gemeenschappelijke noemers te vinden waarmee de verschillen kunstzinnig productief gemaakt kunnen worden.

Uniek aan de werkwijze van Laaktheater is dat wijkbewoners en wijkpartners echt zelf programmeren en organiseren. Zij zijn de gastprogrammeurs. Laaktheater werkt niet met een adviesraad of een klankbordgroep voor zijn programmering, verzint geen programma's en zoekt daar een gastprogrammeur bij,

ook wordt niet gedacht vanuit beoogd publiek, maar de deuren worden 'simpelweg' wagenwijd opengezet. Mensen komen binnen met ideeën, er ontstaat een gesprek en er ontstaat een zeer cultureel diverse programmering: Van Pools, Irakees, Hindoestaans, Hollands tot Urban tot...

De rol van Laaktheater is: faciliteren, adviseren, inspireren (dromen mag), budgetbewaking en een goede verdeling van de programmering over het theaterseizoen. Een andere rol is kwaliteitsbewaking. Dit is een interessant discussiepunt. Laaktheater programmeert veel programma's voor publieksgroepen uit andere culturen en wil niet pretenderen te weten wat de definitie van kwaliteit is voor al deze publieksgroepen. Het belangrijkste onderdeel van de kwaliteitsbewaking is het begeleiden van de gastprogrammeurs in hun ontwikkeling en samen met hen bepalen waar de kwaliteit zit, hoe die eruitziet en waar men graag naar toe wil en bieden waar gewenst, extra professionele ondersteuning.

Met terugwerkende kracht viel het **Ricky Middendorp**, directeur van Laaktheater, op dat er vanuit de gedachte dat gebouwd wordt aan een culturele community, de afgelopen jaren middels het 'programmeren met gastprogrammeurs' met name gewerkt is aan 'bonding'. Door een traject uit te zetten waar gastprogrammeurs van verschillende publieksgroepen bij elkaar gebracht worden om samen te werken aan een programma rond één thema en/of één evenement waar zij allemaal in geïnteresseerd zijn, wordt nu 'bridging' toegevoegd. Dit traject met meerdere gastprogrammeurs biedt mogelijkheden voor uitbreiding, verbreding en intensivering van het programma voor de bewoners alsook van de mogelijkheden voor gastprogrammeurs.

Ter illustratie: één van de nieuwe stappen die Laaktheater wil realiseren is de introductie van Themadagen. Voor de ontwikkeling van deze Themadagen brengt het theater meerdere gastprogrammeurs met ieder een eigen achtergrond/achterban in contact met elkaar om samen het thema vorm te geven, in te vullen, en tot een succes te maken. Door de verscheidenheid in achtergronden maken de gastprogrammeurs uit de verschillende publieksgroepen mee hoe een thema zoals b.v. 'rouwen', 'je veilige plek' of 'eten' in de verschillende publieksgroepen wordt beleefd. Zo kan een dergelijke themadag hele verschillende publieksgroepen samenbrengen.

Van museum tot ontmoetingsplek van en in de buurt

Muzee Scheveningen is opgericht door Scheveningers, en heeft een groot draagvlak onder de (oorspronkelijke) Scheveningers. Scheveningers zijn trots op hun historie en vinden het belangrijk de verhalen van vroeger te vertellen. Muzee is de plek waar die verhalen op verschillende manieren door oud Scheveningers aan nieuwe Scheveningers en anderen worden verteld en beleefd.

De afgelopen jaren is Muzee ook de thuisbasis van amateurkunstenaars uit het stadsdeel en professionele artiesten en kunstenaars geworden. Zij treden hier op, vergaderen, exposeren en ontmoeten elkaar bij cultuurcafe's. Culturele instellingen in Scheveningen, net als in de buurt gevestigde kunstenaars, maatschappelijke instellingen en

het lokale bedrijfsleven maken graag gebruik van het netwerk en de kennis die er binnen Muzee is. Daarnaast neemt het aantal jonge gezinnen dat Muzee trekt toe. Dit komt door de kinderfestivals en de buitenschoolse activiteiten die Muzee organiseert.

Muzee organiseert met bewoners, met lokale aanbieders, met kunstenaars en met maatschappelijke instellingen het ‘Kunst en Cultuur op Scheveningen festival’. Alle groepen worden actief betrokken bij het maken van de programmering, voor hun eigen achterban en voor een breder publiek. Ook worden in de buurt wonende kunstenaars actief benaderd en betrokken. Zo is het festival uitgegroeid tot een actieve ‘meemaker’ van cultuur.

Hulpmiddel · Hoe bevorder jij cultuurparticipatie?

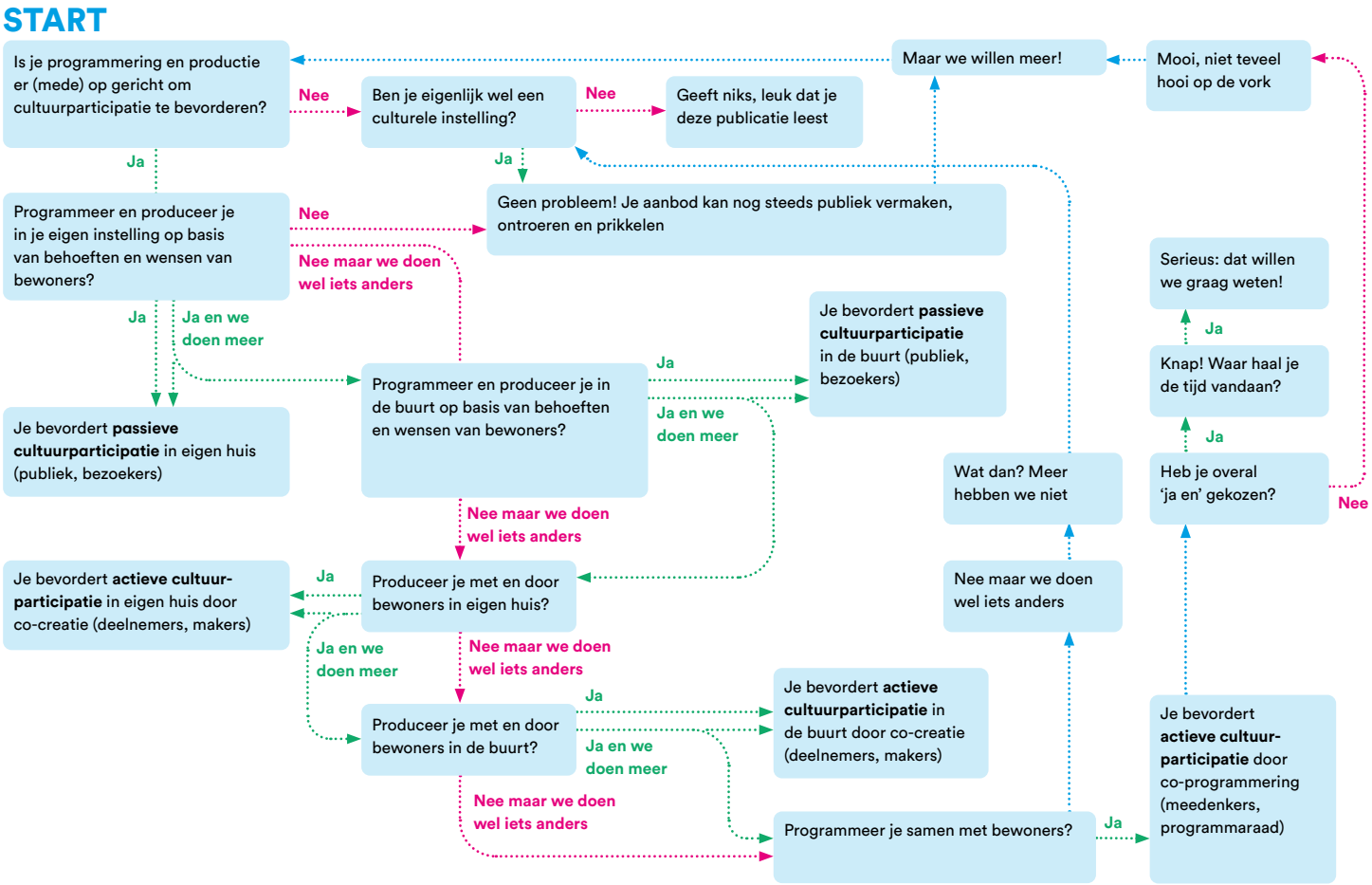

Hulpmiddel · De Schuifmaten van Cultuurparticipatie

De schuifmaten laten zien dat er verschillende vormen zijn om passieve en actieve cultuurparticipatie mogelijk te maken, met van links naar rechts een toenemende actieve betrokkenheid van inwoners. Er is geen goed en fout, maar een verschillende uitwerking van de gemaakte keuze of en in welke mate inwoners actief betrokken worden. Die keuze kan per productie of programmering anders uitpakken.

Bij de werkwijze van een Cultuuranker past dat steeds opnieuw bewust wordt stilgestaan hoe de schuifmaten in optimale positie gezet kunnen worden om het doel van programmering of productie als Cultuuranker te bereiken. Het einddoel is dus zeker niet dat altijd de inwoner zoveel mogelijk aan het roer staat. Aan de andere kant kan het niet zo zijn dat de schuifmaat altijd volledig links staat – dan is er geen onderscheid tussen een Cultuuranker en elke willekeurige andere culturele instelling.

Overigens gaan deze schuifmaten niet over de (artistieke) kwaliteit van wat geboden wordt, maar alleen over de verhouding tussen professionals en inwoners en de mate van betrokkenheid van inwoners.

Programmering

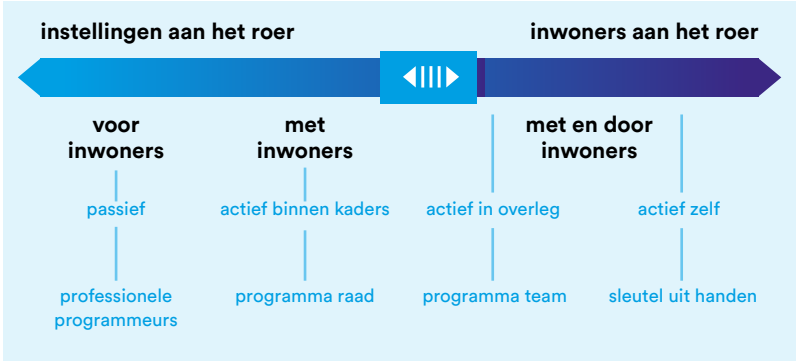

Productie

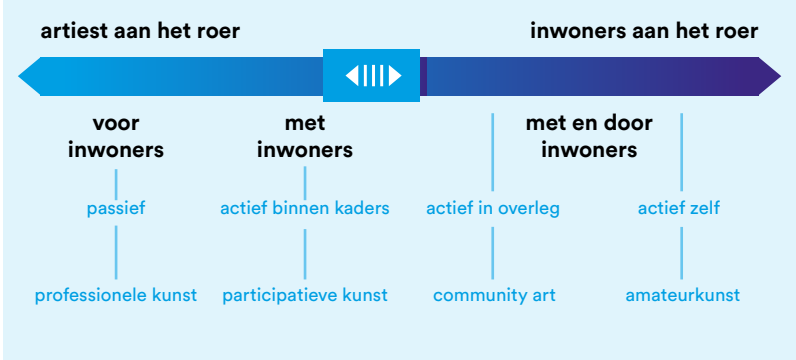

Hulpmiddel · Ontwikkelfase per kerntaak

kerntaak	fase			
	kennismaken	ontwikkelen	bekwamen	excelleren
(co)programmeren				
(co)produceren				
faciliteren				
begeleiden				
talentontwikkeling				
educatie				

Waar richt je je als culturele instelling vooral op? Waar zit je kracht en waarin kun of wil je je ontwikkelen? Vanzelfsprekend is het niet altijd nodig en in qua tijd en geld vaak onmogelijk om op alle onderdelen van cultuurparticipatie zo sterk mogelijk te zijn.

Onderstaand schema, dat is gebaseerd op een schema van de beoordelingscommissie van de Kunstenplannen in Den Haag, kan je helpen om keuzes te maken. In de verticale as staan de vijf mogelijke kerntaken op het terrein van het vergroten van cultuurparticipatie. Naast programmeren, produceren, faciliteren en begeleiden van makers uit de buurt, en inzet op de ontwikkeling van talent uit de buurt is ook educatie toegevoegd, omdat cultuureducatie vaak de ingang vormt om jongeren met cultuur in aanraking te brengen.

In de horizontale as worden vier fases onderscheiden waarin een instelling zich kan bevinden ten aanzien van elk van de kerntaken.

Kennismaken staat voor het zetten van de eerste stappen op een bepaald terrein, bijvoorbeeld als de switch van aanbodgericht naar vraaggericht programmeren wordt gemaakt. De eerste experimenten starten.

Ontwikkelen gaat over de fase dat een instelling leert hoe een bepaalde taak onderdeel kan worden van de dagelijkse bedrijfsvoering.. De eerste ervaringen zijn opgedaan, en de eerste successen worden geboekt. Maar de taak is vaak nog het domein van een paar medewerkers, die naast het kernproces opereren.

Bekwamen is de fase waarin de instelling de taak onder de knie heeft. Door alle ervaringen is duidelijk wat werkende manieren zijn. Die worden steeds meer mainstream, waardoor het karakter van de instelling als geheel steeds meer gericht is op het bevorderen van cultuurparticipatie. Het is niet langer iets dat erbij gedaan wordt, het is de kern van de organisatie.

Excelleren ten slotte betekent dat een instelling in de eigen stad of regio of zelfs in het hele land gekend is om een herkenbare en unieke werkwijze die zichtbaar resultaat oplevert op het terrein van cultuurparticipatie. Dat uit zich bijvoorbeeld doordat de instelling uitgekozen wordt bij subsidie- en fondsaanvragen of prijzen wint met zijn aanpak.

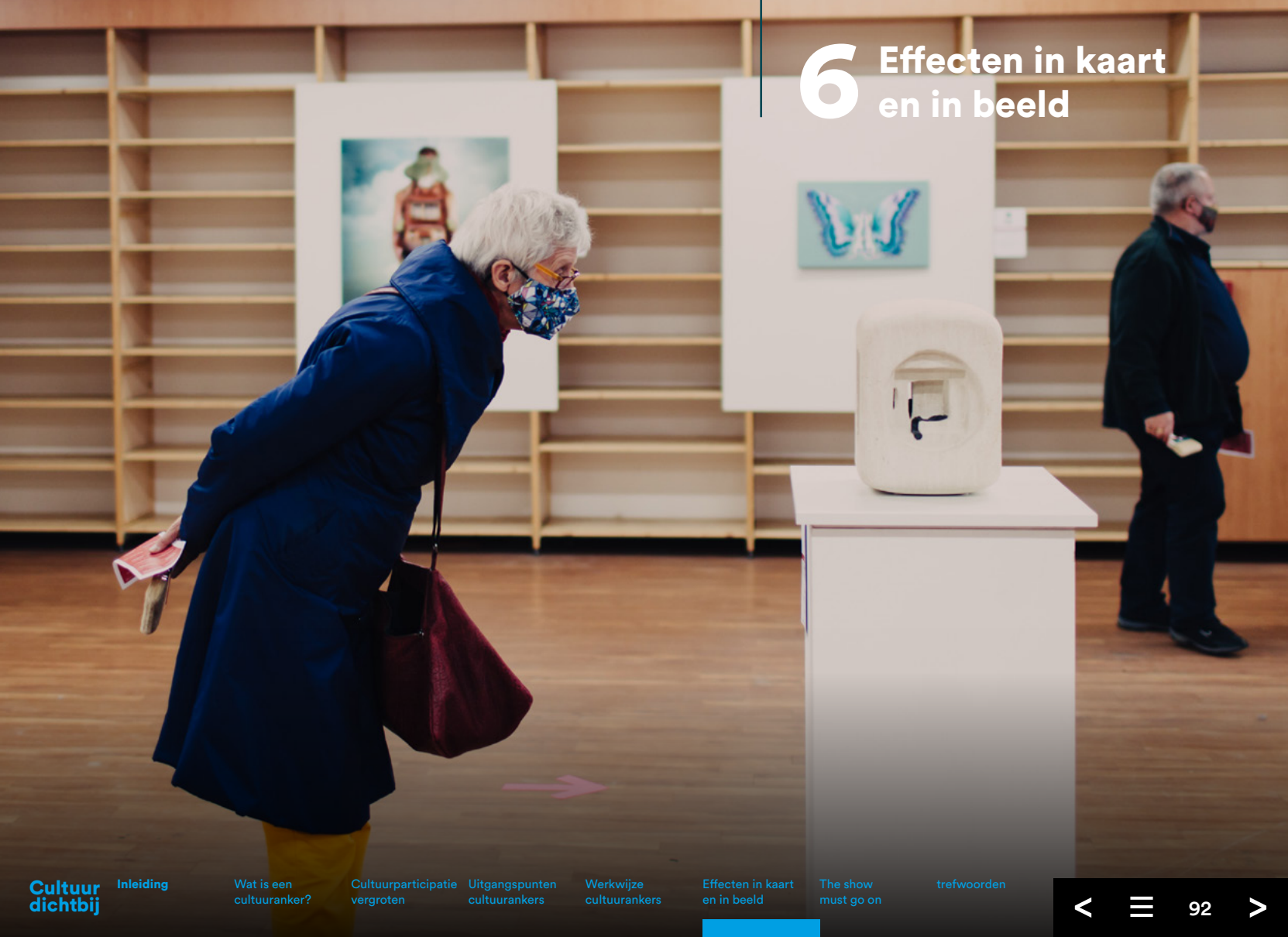

6 Effecten in kaart en in beeld

Hoe weet je dat de interventies die je als culturele organisatie doet om cultuur-participatie te vergroten succesvol zijn?

Wanneer is cultuurparticipatie precies vergroot en voor wie dan?

Wanneer ben je als organisatie tevreden en wanneer is de opdrachtgever tevreden?

Wat heb je geleerd?

Dit hoofdstuk laat zien wat het belang is van nadenken over en actie nemen om effecten en impact in kaart en in beeld te brengen. Centraal in dit hoofdstuk staat een presentatie met aantekeningen. Die laat de verschillende stappen zien om in het ontwerp van sociaal-culturele interventies rekening te houden met de effecten en impact die je wilt bereiken. Hoe je effecten in kaart en in beeld brengt, is door anderen al goed beschreven. Daar verwijzen we dus graag naar. Maar we starten met een aantal uitgangspunten om zinvol aan effect- en impactmeting te doen.

Uitgangspunten voor effect- en impactmeting pagina 95

Hulpmiddelen pagina 101

Uitgangspunten voor effect- en impactmeting

Drie manieren van leren

In kaart en in beeld brengen van de effecten en de impact van culturele interventies is notoir lastig. En al helemaal als die interventies ook nog eens bedoeld zijn om cultuurparticipatie te vergroten. Zoals we eerder hebben laten zien, wil je vaak waardes op verschillende niveaus realiseren. Die waardes hangen echter niet alleen af van wat je als culturele instelling doet, maar worden mede beïnvloed door allerhande externe factoren. Daarenboven reageert elke inwoner in essentie anders vanuit zijn/haar persoonlijkheid en omstandigheden. Daarom is er (vrijwel) nooit een 1-op-1 relatie te leggen tussen de culturele interventies die je als instelling inzet en de effecten die deze acties hebben.

Dat wil echter niet zeggen, dat je gehoopte en bereikte effecten en impact niet in kaart en in beeld zou kunnen brengen. Er zijn drie manieren om hiermee om te gaan, die alle drie met name gaan over wat je wilt leren van wat je tevoren bedacht hebt en wat er in de praktijk gebeurt:

- Onderzoeken wat je bereikt hebt op basis van wat je vooraf bedacht had: leren wat werkt
- Onderzoeken wat er veranderd is bij degenen die betrokken zijn: leren wat ervaren wordt
- Onderzoeken wat gebeurd is zonder dat je dat van tevoren bedacht of onderweg zo bedoeld had: leren wat nog meer kan

Deze drievoudige invalshoek om naar effecten en impact te kijken helpt overigens tegelijk om je te kunnen verantwoorden naar opdrachtgevers, financiers en inwoners: wat is effectief geweest, wat is er ten positieve veranderd bij degenen die passief of actief betrokken zijn, welke kansen zien we voor de toekomst? Of anders gezegd: wat heeft de investering opgeleverd aan opbrengsten voor inwoners, de organisatie en het werkveld?

Kunst kun je niet meten!?

Een groot misverstand is dat door het van tevoren nadenken over en vastleggen van uitgangspunten, doelen en beoogde effecten en impact, er geen ruimte voor spontaniteit, creativiteit of serendipiteit meer zou zijn. Het idee is dat artistieke waarde immers vaak in het moment ontstaat, door te doen. Kunst en cultuur kun en mag je niet in een keurslijf duwen. Dat staat haaks op het creatieve proces.

In de publicatie the Art of Impact (2014) wordt dit erover gezegd: “Impact gaat over wat de ervaring, ontmoeting of waarneming van de schepping van de kunstenaar teweegbrengt bij de ‘ander’. Impact is voor iedereen anders [omdat] normen, waarden en overtuigingen verschillen van mens tot mens, van groep tot groep. Bij meervoudigheid van waarden vindt dus ook een meervoudige waarneming van impact plaats, en van de duiding van die impact. De impact van een schepping is onbeperkt in tijd, en in beginsel ook onbeperkt in reikwijdte of omvang. Impact kan bedoeld en onbedoeld, voorzien en onvoorzien zijn. Impact laat zich niet goed voorspellen, noch meten.”

Hoe waar dit ook is, deze visie gaat vooral over het scheppingsproces dat door de kunstenaar geïnitieerd en/of uitgevoerd wordt. Het betekent daarmee vooral iets voor het niveau en de manier waarop je doelen, effecten en impact formuleert en in kaart brengt.

Je kunt bijvoorbeeld beschrijven dat het doel is om de deelnemers te laten ervaren hoe een creatief ontwikkelproces werkt zonder de verschillende stappen van dat proces van tevoren vast te leggen. Je kunt iets zeggen over de benadering of werkwijze die je van plan bent te hanteren om die ervaring optimaal te laten slagen en waarom je deze keuze maakt (NB: 'we beginnen gewoon en zien wel waar we uitkomen en wat er onderweg gebeurt' is ook een methodische benadering die een bewuste keuze kan zijn en die bovendien stevige procesbegeleidingsvaardigheden vergt).

Je kunt vervolgens benoemen welke randvoorwaarden van belang zijn om een dergelijke ontdekkingstocht te laten slagen, en hoe je die voor elkaar denkt te krijgen. Ten slotte kun je beschrijven, op basis van eerdere of andere ervaringen, welke verandering je bij de deelnemers beoogd te bereiken en hoe je die verandering zichtbaar wilt maken.

Eén van de Cultuurankers beschrijft het als volgt:
"We bedenken vooraf welke groepen we willen bereiken. Die beschrijven we en daaraan koppelen we een doel dat we willen bereiken. De weg daar naartoe is niet altijd voorspelbaar, dus zoeken we onderweg steeds de kunstvorm bij wat zich voordoet en wat past."

'Van cultuur word je een rijker mens' [28]

De inwoner centraal
Cultuurparticipatie bevorderen gaat altijd over het bereiken, activeren en laten meedoen van inwoners. Het beschrijven van effecten en impact zou daarom de gewenste positieve verandering bij de inwoner als uitgangspunt moeten nemen. Door altijd vanuit de publieksgroep(en) te redeneren waarop een culturele interventie zich richt, breng je focus en richting aan. Dat maakt het makkelijker om een logica te benoemen met onderscheid tussen directe resultaten, gewenste effecten en bijdrage aan impact.

De Cultuurankers zien daarbij een duidelijke maatschappelijke opgave voor zichzelf. Impact gaat volgens hen over het leveren van een bijdrage aan een gezonde en fijne samenleving, aan de sociale mobiliteit van mensen, de toerusting van mensen om zich staande te houden in de samenleving, en het gelukkiger maken van de wijk.

Overigens is de weerslag van deze insteek dat een wezenlijk onderdeel van de werkwijze is om steeds opnieuw en zo veel mogelijk met inwoners in gesprek te gaan. Zo werk je niet alleen vraaggericht en participatief, maar kun je aan de voorkant de gewenste effecten in kaart brengen door aan te sluiten bij de behoeften, wensen en drive van die inwoners.

Aan de voorkant een gezamenlijke taal vinden en afspraken maken

Naast leren als doel en de inwoner als uitgangspunt is er een derde element om tot zinvolle effect- en impactmeting te komen. Dat gaat over het vinden van een gezamenlijke taal en beelden door de gemeente als opdrachtgever en culturele instellingen als uitvoerders. Alle termen en begrippen die we gebruiken als het gaat over cultuurparticipatie en de effecten ervan, kunnen voor verschillende partijen zeer verschillende ladingen hebben. Wat bedoelen we eigenlijk met cultuurparticipatie, wanneer vinden we dat een interventie vraaggericht is vormgegeven, is een positief effect bereikt als we voldoende mensen bereikt hebben, als we de juiste mensen bereikt hebben of als er een paar mensen aangeven dat ze er iets aan gehad hebben? Dergelijke vragen kennen geen eenmalig of eenduidig antwoord: ze kunnen alleen in onderlinge afstemming en met wederzijds begrip bepaald worden. In het culturele en sociale domein zijn beoogde effecten het resultaat van gedeelde beelden en gezamenlijke afspraken over normen voor succes.

De Cultuurankers en de gemeenten geven aan dat het enorm helpt om voorafgaand aan een beleidsperiode of subsidieronde een gesprek te hebben over deze onderwerpen. De gemeente kan daarbij kaders stellen wat betreft inhoud, organisatie, samenwerking en financiering. De instellingen kunnen hun ervaringen, kennis en stem van inwoners inbrengen. Zo ontstaat een dialoog om tot gezamenlijke ambities, afspraken, indicatoren en succesnormen te komen. De uitkomst van die dialoog wordt vastgelegd in plannen en beschikkingen.

Overigens wordt in veel van die plannen en beschikkingen niet expliciet tijd en geld ingeruimd voor monitoring en evaluatie. Van nature is de neiging van zowel Cultuurankers als gemeenten om te focussen op de uitvoering. Als het vergroten van cultuurparticipatie als een doorlopend leerproces wordt beschouwd, is het aan te bevelen om voldoende ruimte te scheppen om de opbrengsten van de uitvoering goed in kaart en in beeld te brengen. Daarmee wordt het een integraal onderdeel van de werkwijze van de Cultuurankers.

Achteraf elkaar bevragen en leren

Ten vierde is het van belang om regelmatig in gesprek te gaan over wat er gedaan is en wat dat betekent. Het gaat dan tegelijk om leren, verantwoorden én delen van aanpakken en successen. Vanuit het samenspel van instellingen en gemeente bezien, spelen daarbij een aantal overwegingen:

- hoe passen alle kleinere interventies en individuele aanpakken van organisaties in een groter geheel van maatschappelijke verandering?
- hoe kunnen verschillende interventies op elkaar aansluiten en van elkaar gebruik maken?
- hoe gaan we om met het gegeven dat cultuurparticipatie vergroten tijd nodig heeft en dat dus een lange adem nodig is om effect en impact te bereiken, terwijl het beleid vaak ook door een politieke korte-termijn agenda bepaald wordt?
- Dit vergt een voortdurend schakelen tussen overkoepelende maatschappelijke doelen en lange-termijn perspectieven aan de ene kant en de concrete uitvoering van interventies en de vaak anekdotische indicaties dat iets werkt voor de publieksgroep aan de andere kant.

Een belangrijke opbrengst van de Proeftuin is dat zowel gemeenten als instellingen hebben ervaren wat het belang en de meerwaarde is van een open gesprek over waarden, doelen en invulling van cultuurparticipatie. Dit heeft de deelnemers versterkt in de beweging die vrijwel overal lokaal is ingezet om een brede dialoog op gang te brengen. De gemeente is dan uiteindelijk de partij die een keuze maakt wat er vooral nodig is; de instellingen nemen de verantwoordelijkheid voor het hoe. Het waarom en waartoe wordt gezamenlijk bepaald.

Tellen, zien en vertellen

Ten slotte wordt vaak een onderscheid gemaakt tussen de harde kant en de zachte kant van effectmeting. Tellen staat daarbij voor de harde kant. Bij tellen gaat het om kwantitatieve gegevens: hoeveel bezoekers of deelnemers waren er, hoe vaak zijn ze gekomen, hoe lang zijn ze gebleven, welke waardering geven ze? Best handig om te doen, want het geeft een beeld van bereik, directe resultaten en waardering.

Maar juist als het gaat om effecten en impact op (de levens van) mensen, zeggen cijfers natuurlijk lang niet alles. Het verhaal dat bezoekers, deelnemers en makers zelf vertellen, laat veel beter en met veel meer rijkdom zien of en hoe culturele interventies gericht op het vergroten van participatie waarde hebben. Effectmeting gaat daarom zeker ook over het ophalen en delen van verhalen. Daarnaast is het juist voor kwetsbare en wellicht minder mondige of talige groepen in de samenleving van belang om ook te zien wat het effect is van bezoek of deelname. Als culturele instelling is je taak om te observeren of en welke effecten zich voordoen, ze te duiden en ze te vertalen naar gewenste veranderingen of afgesproken ambities.

Hoe de Cultuurankers effecten in kaart brengen:

- We vragen aan mensen wat ze ervan vinden via live en telefonische gesprekken, klantonderzoek, enquêtes of een internetpanel
- We verzamelen verhalen, anekdotes en voorbeelden en die bundelen we
- We organiseren focusgroepen en zetten peer groups in om mee te denken
- We observeren veranderingen in houding en gedrag
- We houden contact met mensen en zien zo hun ontwikkeling
- We zetten bestaande methodieken in om effecten in kaart te brengen
- We geven aan welke resultaten we geboekt hebben ten aanzien van de prestatie-afspraken
- We maken een fimische impactmeting: stichting-trias.nl/ongezien

Hulpmiddel · Effecten en impact in kaart en in beeld

- **De waardes van cultuurparticipatie benoemen**
- **Waardes aan effecten koppelen**
- **Het verschil tussen resultaten, effecten en impact kennen en deze koppelen aan doelen op verschillende niveaus**
- **Indicatoren en normen voor succes vaststellen**

1 De waardes van cultuurparticipatie benoemen

In kaart en in beeld brengen van de effecten en impact van cultuurparticipatie start bij het verhelderen van de mogelijke waarde ervan. Uit onderzoek komen waardes op vier niveaus naar voren:

Individueel	het helpt mensen bij hun emancipatie, versterkt ze om hun plek te vinden, vergroot hun kwaliteit van leven en biedt ze een kans hun talenten te ontdekken en ontwikkelen
Groep	Ook helpt het groepen gelijkgestemden bij hun gezamenlijke emancipatie en empowerment, en vergroot het hun kans op participatie in de samenleving (bonding)
Gemeenschap	Cultuurparticipatie draagt bij aan het vergroten van sociale samenhang en leefbaarheid (bridging)
Artistieke kwaliteit	De passieve en actieve deelname van bewoners aan cultuur maakt de kunsten diverser en zorgt voor vernieuwing

De Waarde-Molen

Deze waardes op vier niveaus hebben invloed op elkaar en hangen met elkaar samen. De molen representeert deze dynamiek.

Hoe de Waarde-Molen werkt

- De artistieke waarde vormt het fundament en de motor van de molen
- De vier waardes kunnen elkaar opvolgen en aanvullen maar ook tegengesteld zijn
- De molen kan van binnen naar buiten of van buiten naar binnen draaien
- Niet alle waardes hoeven altijd gerealiseerd te worden

De inzet van artistieke interventies om participatie te vergroten in combinatie met het creëren van artistieke kwaliteit is uitgangspunt en toetssteen voor het vergroten van cultuurparticipatie. Een theater, bibliotheek of museum is geen welzijnsinstelling: artistieke waardes en sociale waardes gaan hand in hand maar als het erop aankomt, hoort de artistieke waarde doorslaggevend te zijn. Tegelijk is het onderscheid tussen de waardes vaak nauwelijks te maken omdat een artistieke interventie individuele, groeps-, maatschappelijke én artistieke waardes kan opleveren in een logica en volgorde die alleen achteraf zichtbaar gemaakt kan worden: het proces van waardecreatie is niet zelden een gezamenlijke ontdekkingstocht waarbij het proces ten minste even waardevol is als de uitkomst.

2 Waardes en effecten koppelen

Dit schema combineert de vier niveaus van waardecreatie, de mogelijke effecten op elk niveau én de soort participatie om op het gewenste niveau het beoogde effect te bereiken. Instellingen kunnen bestaande en nieuwe interventies hierin plotten en zo een overzicht maken wat ze voor wie op welke manier willen bereiken.

	Soort Participatie				
Niveau	**Voor**	**Met**	**Door**	**Beoogde Effecten**	
Individu				Emancipatie	
				Empowerment	
				Kwaliteit van Leven/ gezondheid	Fysiek
					Mentaal
					Sociaal
				Talentontwikkeling	
Groep				Emancipatie	
				Empowerment	
				Meedoen	Bonding
Gemeenschap				Sociale samenhang	Bridging
				Leefbaarheid	Linking
Artistiek				Diversiteit	
				Innovatie	

Een Verandertheorie construeren

Een verandertheorie beschrijft welke verandering ten goede je voor elkaar wilt krijgen, welke stappen je daarvoor gaat zetten en waarom je weet/denkt/gelooft dat dit gaat werken. Het heeft de vorm van een als-dan verhaal: “als we samen met ouderen een muziekfestival organiseren, dan verkleinen we de kans op eenzaamheid en vergroten we hun gevoel van zingeving en saamhorigheid.”

Vragen die bij de constructie van een verandertheorie horen:

- Welke positieve verandering bij wie willen we (helpen) bewerkstelligen? Welke impact willen we (helpen) bereiken?
- Waarom willen we dat: welke behoeften, vraagstukken, ambities drijven ons?
- Hoe willen we het voor elkaar krijgen:
  Als we … doen, dan weten/verwachten we dat …
  Wat zijn onze doelen, voorwaarden en acties?
- Waarop baseren we onze aannames, bv. bestaande effectieve interventies, ervaringsdeskundigheid, impliciete kennis, overtuiging?
- Hoe weten we of we op de goede weg zijn en succes boeken: wat zijn onze criteria en normen? Hoe toetsen we onze theorie?

Je kunt per waarde-niveau en/of per beoogd effect een verandertheorie maken. Je kunt ook een integrale verandertheorie als instelling beschrijven: wat willen we door middel van cultuurparticipatie voor/met/door wie bereiken, hoe willen we dat realiseren en wat maakt dat we weten/denken/geloven dat dit gaat werken?

3 Impact-effect-resultaten en doelniveaus

ER-doelen Droom (lange termijn, bijdrage aan maatschappelijke opgave)	Impact
MAGIE-doelen Ambitie (gewenste verandering op middellange termijn door project of programma)	Effecten
SMART-doelen Opbrengsten (korte termijn, activiteiten)	Resultaten

ER-doelen

Na te streven maar (vrijwel) nooit te bereiken doelen:

beter, meer, inclusiever, laagdrempeliger …

→ te vertalen naar concrete(re) doelen

MAGIE-doelen

Bevorderen dat mensen zich identificeren met het project en in beweging komen:

Meetbaar	Is aantoonbaar in welke mate het doel (effect) behaald wordt/is?
Acceptabel	Is er draagvlak voor het project/programma?
Gecommuniceerd	Kennen en begrijpen betrokkenen het project?
Inspirerend	Worden betrokkenen geraakt en is er verband tussen (hun) inspanningen en het doel?
Engagerend	Willen en kunnen betrokkenen (ver)binden?

SMART-doelen

Geven richting aan wat je wanneer met wie wilt bereiken en sturen de inzet van mensen en middelen.

Specifiek	Is het doel duidelijk en concreet?
Meetbaar	Is aantoonbaar wat en hoeveel wie gaat doen en wat er is als het af is?
Acceptabel	Is er draagvlak voor de uitvoering?
Realistisch	Is het doel haalbaar én ambitieus?
Tijdgebonden	Is duidelijk wat wanneer gebeurt en wanneer het project af is?

Van doel naar activiteit

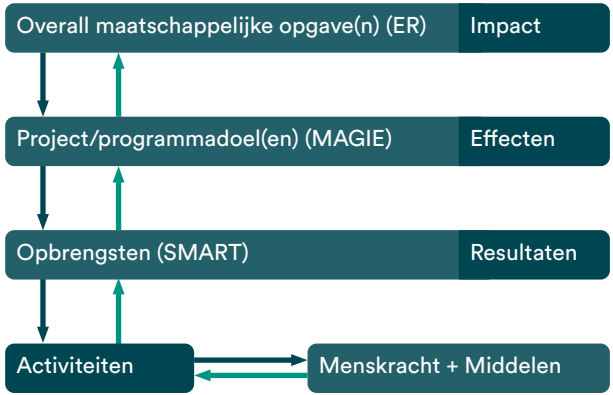

Zo ziet de relatie tussen impact, effecten en resultaten eruit in een logische project- of programma-opbouw. De logica werkt in eerste instantie van boven naar beneden: Aan welke maatschappelijke opgave willen we een bijdrage leveren? Hier gaat het altijd over de waardes van cultuurparticipatie en de beoogde effecten die daarbij horen, maar dan overkoepelend geformuleerd: Door middel van het vergroten van cultuurparticipatie willen we jongeren in de buurt helpen hun talenten te ontdekken/vrouwen met een migratie-achtergrond helpen hun zelfvertrouwen te vergroten en hun onderlinge verbondenheid te versterken/een bijdrage leveren aan de leefbaarheid in de buurt etc.

Hoe je als instelling dat (vooral) wilt doen in een bepaalde periode, staat beschreven in je MAGIE programmadoelen. De uitkomsten van je concrete acties beschrijf je bij de opbrengsten. En om die opbrengsten voor elkaar te krijgen, onderneem je activiteiten, waarvoor je menskracht en middelen nodig hebt. De projectlogica werkt ook andersom als check: als ik een bepaalde hoeveelheid menskracht en middelen ter beschiking heb, welke activiteiten kan ik daar dan maximaal mee voor elkaar krijgen, welke opbrengsten volgen daar logischerwijze uit, welke effecten kan ik door de optelsom van alle resultaten bereiken en welke bijdrage lever ik daarmee aan de beoogde impact?

Projectlogica

ER-doel
maatschappelijke

MAGIE-doelen
project of programma

SMART-doelen
Uitvoering

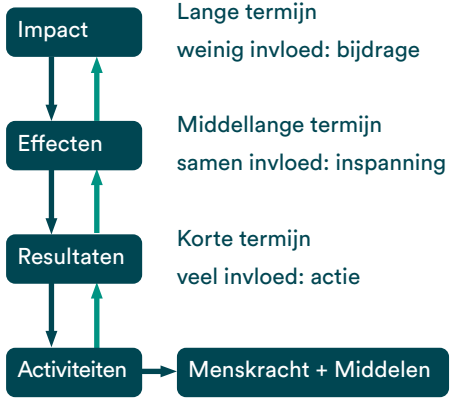

Lange termijn
weinig invloed: bijdrage

Middellange termijn
samen invloed: inspanning

Korte termijn
veel invloed: actie

Alles gecombineerd leidt tot de logica zoals in het plaatje weergegeven. Op de korte termijn kun je door middel van **actie** resultaten bereiken. Op de middellange termijn spreek je een **inspannings**verplichting af om alle mogelijke moeite te doen om gewenste effecten voor individuen, groepen, de lokale gemeenschap en/of de kunst zelf te realiseren. Op de lange termijn is de intentie om een positieve **bijdrage** te leveren aan de aanpak van maatschappelijke en culturele vraagstukken en ambities.

4 Indicatoren en normen voor succes vaststellen

De laatste stap is om indicatoren en normen te bedenken. Indicatoren geven een antwoord op de vraag: hoe weten we dat we succesvol zijn, dat resultaten, effecten en impact gehaald zijn? Normen zeggen wanneer je tevreden bent met wat je ontdekt als je de indicatoren toepast. Op het niveau van resultaten zijn indicatoren vaak vrij simpel te bedenken en zijn daar ook makkelijk normen aan te koppelen. Dat komt omdat het bij resultaten vaak om kwantitatieve gevgevens gaat, zoals aantal activiteiten, aantal bezoekers/deelnemers, mate van tevredenheid etc. Op het niveau van effecten gaat het al veel meer om de mate van invloed die een culturele interventies heeft op de waardes die je wilt vergroten. Ten eerste gaat het dan vaker om kwalitatieve indicatoren, en ten tweede wordt de norm (mede) bepaald door de bezoeker/deelnemer. Ten slotte is het op het niveau van impact voor een individuele instelling op zijn best haalbaar om de behaalde bijdrage aan een maatschappelijke verandering te benoemen. Dit is echter altijd iets van de lange termijn én er zijn zoveel andere beïnvloedende factoren dat directe attributie vaak lastig of zelfs onmogelijk is. Bovenal geldt op dit niveau dat eigenlijk alleen een overkoepelende partij zoals een gemeente de impact goed kan onderzoeken.

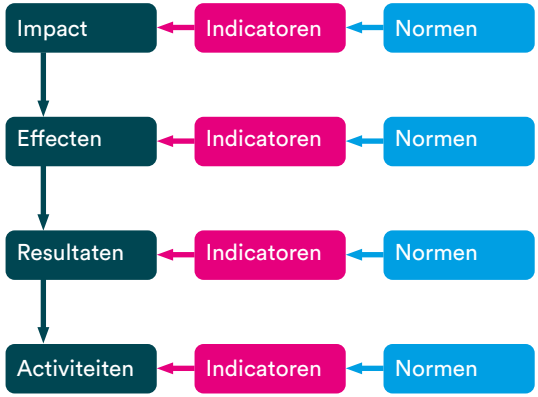

Waaruit blijkt dat dit succes behaald is?

Wat vinden wij succes?

Het bedenken en vaststellen van indicatoren en normen is niet iets dat objectief van buitenaf kan gebeuren. Het is een intersubjectief proces, het liefste van alle betrokken actoren, om tot een gezamenlijk begrip te komen welke verandering je wilt bewerkstelligen, hoe je kunt zien dat dat gebeurt en wanneer je gezamenlijk vindt dat je daarin succesvol bent. Deze dialoog vindt idealiter voorafgaand aan de start van een project of programma plaats. Idealiter kan dit gesprek zelf beschouwd worden als een artistieke interventie die in zichzelf de participatie van bewoners vergroot en tegelijk voeding geeft aan een goed geïnformeerd monitoring- en evaluatieproces.

Hulpmiddel · Manieren om effecten in kaart en in beeld te brengen

Er zijn allerlei vormen ontwikkeld om in het sociaal en het culturele domein aan effect- en impactmeting te doen. Zeker de laatste jaren zijn er meer verhalende en op persoonlijke ontwikkeling gerichte vormen bij gekomen.

Interessant daarbij is dat veel van deze methoden in zichzelf participatie-bevorderend werken en een culturele component hebben. Bijvoorbeeld omdat inwoners in de vorm van een fotoreportage of een verhalenwedstrijd delen wat ze hebben ervaren en wat er is veranderd door passieve of actieve deelname aan een culturele interventie. Of doordat er een effectenarena of dialoogsessie wordt georganiseerd. Effectmeting wordt zo een extra laag van cultuurparticipatie.

Omdat anderen deze methodes al goed beschreven hebben, volstaan we hier met verwijzingen:

movisie.nl/publicatie/effecten-zichtbaar-maken-handreiking-bewonersinitiatieven
movisie.nl/publicatie/zicht-effect
mande.co.uk/wp-content/uploads/2018/01/MSCGuide.pdf
cultuuroost.nl/training/effectmeting

7 The show must go on

In dit laatste hoofdstuk laten we zien wat de Proeftuin Cultuurankermethodiek heeft opgeleverd voor de deelnemende culturele instellingen en gemeenten, en voor bewoners. Wat er, meestal ondanks en soms dankzij de corona-crisis, bereikt is. En hoe de Cultuurankers de toekomst van cultuurparticipatie zien.

De belangrijkste lessen:

Samenwerking en uitwisseling zijn cruciaal. En inzetten op cultuurparticipatie heeft juist in deze tijd ondubbelzinnig zijn waarde bewezen. Doorgaan is dus het motto!

Het doel van **de Proeftuin** was het opzetten en realiseren van een regionaal netwerk waarin kennis- en ervaringsuitwisseling plaatsvindt en activiteiten worden ontwikkeld. Dit netwerk ondersteunt de samenwerking in de regio, wordt opgezet vanuit wat er nu is, maakt zichtbaar wat werkt en draagt bij aan de profilering en het daadkrachtig maken van de betrokken instellingen.

De samenwerking en uitwisseling hebben de afgelopen anderhalf jaar vooral vorm gekregen door twee soorten activiteiten:

- **Gezamenlijke bijeenkomsten** (zowel live als online) waarin kennis en ervaringen zijn gedeeld en we steeds deelvragen hebben onderzocht, zoals wat is participatie en hoe kun je het effect van je werk als culturele instelling in kaart brengen? Dit onderdeel ging vooral over leren door te verdiepen en delen.

- **Samenwerking in projectgroepen**. In deze groepen zijn combinaties van Haagse instellingen en instellingen uit de regio Haaglanden meer praktisch en inhoudelijk aan de slag gegaan: er hebben werkbezoeken plaatsgevonden, er is praktische kennis en informatie uitgewisseld en er zijn activiteiten, projecten en programma's ontwikkeld en uitgevoerd. Dit onderdeel ging vooral leren door te doen en samen op te trekken.

Dit zijn de samenwerkende projectgroepen:

- CANIDREAM, Stichting DelftsPeil, SHS Delft en De VAK (Delft), theater De Vaillant (Den Haag), Laaktheater (Den Haag)
- CKC & Partners (Zoetermeer), Theater Dakota (Den Haag), DiamantTheater (Den Haag)
- Trias (Rijswijk, Leidschendam-Voorburg), Laaktheater (Den Haag), Bibliotheek Leidschenveen-Ypenburg (Den Haag)
- CulturA & Zo (Nootdorp), De Nieuwe Regentes (Den Haag), Bibliotheek Leidschenveen-Ypenburg (Den Haag), Muzee Scheveningen, Bibliotheek Loosduinen/Nieuw Waldeck (Den Haag), Bibliotheek Wassenaar-Voorschoten

Wat de Proeftuin heeft opgeleverd

Het eerste wat zowel de deelnemende instellingen als de gemeenten benoemen als waardevolle opbrengst is het netwerk zelf. Het feit dat mensen elkaar nu (beter) kennen en ruim een jaar lief en leed hebben gedeeld, is een cruciale basis geworden om cultuurparticipatie in de hele regio nog meer te bevorderen. **Nathalie van der Hak** van Cultuurhuis Delft zegt daarover: “Je staat voor dezelfde visie en missie, maar vult die heel divers in. Daardoor is er veel van elkaar te leren.” **Tamara Peers** van Muzee Scheveningen bevestigt dit: “We hebben duidelijk gekregen hoe we op dezelfde manier werken maar ook van elkaar verschillen.”

Marije Arnouts van CKC & Partners Zoetermeer vult aan: “Door deel te nemen aan deze groep voelde het echt dat we onderdeel zijn van iets groters, een gezamenlijk doel. Dat is mooi.”

In dat brede netwerk vormen de kennisuitwisseling en de verdiepende gesprekken essentiële ingrediënten. Daardoor kun je leren van en met elkaar, en is er een klimaat ontstaan waarin niet alleen successen maar ook mislukkingen gedeeld worden. “Het gesprek over wat cultuurparticipatie is, voer je niet zo vaak. Dat is heel waardevol. En elkaars aanpakken leren kennen, werkt inspirerend,” aldus **Patty Jacobs** van Trias Rijswijk en Leidschendam-Voorburg. **Glenn Weisz** van CANIDREAM Delft herkent dit: “De bijeenkomsten werkten als een spiegel op het spectrum van cultuurparticipatie: waar moet je als organisatie de nadruk op leggen om de vraag centraal te stellen.”

Tegelijk benoemen de instellingen de concrete samenwerking in activiteiten en projecten als een zeer waardevolle uitkomst. Met elkaar praten over hoe je cultuurparticipatie bevordert is interessant, maar met elkaar aan de slag gaan en zo al doende leren is voor veel deelnemers minstens zo belangrijk geweest. In het kader van de Proeftuin hebben werkbezoeken plaatsgevonden, zijn uitwisselingen van artiesten georganiseerd en hebben ondanks de corona-crisis twee gezamenlijk georganiseerde festivals plaatsgevonden: **Selfmade** en **ZomerZout**.

Selfmade

In de herfstvakantie van 20202 hebben de Delftse instellingen samen met Laaktheater en theater De Vaillant het festival Selfmade georganiseerd. Jongeren uit Delft en Den Haag kwamen samen om in allerlei combinaties met sport en cultuur aan de slag te gaan, verzorgd door ervaren begeleiders en makers. Dat gebeurde vanwege corona in kleine groepen. De jongeren hebben het als heel positief ervaren, ook omdat het ze uitdaagde in een tijd waarin veel niet kon. In 2021 gaan de instellingen verder met de uitwisseling van workshopgevers en deelnemers uit beide gemeenten.

Harrie van de Louw van theater De Vaillant: “Door samen te werken, ervaar je hoe de ander bijvoorbeeld publieksgroepen weet te bereiken op manieren die jij minder in huis hebt. Zo blijf je scherp om steeds weer van onderaf en vanuit de vraag te werken.” **Emine Aydin** van de Bibliotheek Leidschenveen-Ypenburg heeft een vergelijkbare ervaring: “Praktisch samen met elkaar ontwikkelen, plannen, uitvoeren en evalueren, met name door uitvoerende teamleden, is als heel prettig ervaren.” **Marije Arnouts** vult aan: “We hebben werkbezoeken gebracht aan Cultuurhuis Delft en Theater en Filmhuis Dakota in Den Haag. Daar hebben we betrokkenen geïnterviewd om zo inspirerende verhalen over de Cultuurankers te kunnen delen.

Dat videomateriaal wordt nog verwerkt tot een aantal korte video's. Ook hebben we in Zoetermeer in twee wijken een buitenbioscoop georganiseerd, geïnspireerd door en in overleg met Dakota.” **Patty Jacobs** heeft nog een ander voorbeeld: “Door de samenwerking met Laaktheater hebben we een ervaren theatermaker van hen in Leidschendam-Voorburg en Rijswijk kunnen inzetten waardoor we sneller meer resultaat hebben geboekt.” **Manuela Bijl** van CulturA & Zo Nootdorp vat het samen: “Kennis delen, artiesten delen, PR delen. Het is erg leuk geweest!”

Een vierde opbrengst van de Proeftuin is de inhoudelijke onderbouwing van de werkwijze van de Cultuurankers. Deze publicatie is de samenvatting van deze onderbouwing. Voor de Cultuurankers is de Proeftuin een manier geweest om bewust en gericht na te denken over en woorden te geven aan wat velen van hen als hun dagelijks werk beschouwen. Daardoor is het soms lastig om te benoemen wat je doet, wat maakt dat je op een bepaalde manier handelt en waarom je weet dat dit de goede manier is. De inhoudelijke en praktische uitwisseling onder begeleiding van een externe procesbegeleider hebben voor een stevigere bodem gezorgd. **Glenn Weisz**: “We hebben een sterk theoretisch kader over cultuurparticipatie tijdens de bijeenkomsten ontwikkeld.” Dat vindt **Marije Arnouts** ook: “Heel fijn ook om een achterliggende methodiek te hebben, en dezelfde taal te spreken.”

Door de onderbouwing en gezamenlijkheid is ook de waarde van cultuurparticipatie nog scherper in beeld gekomen, zowel bij de instellingen als bij de gemeenten. Voor de deelnemende ambtenaren biedt dit munitie om cultuurparticipatie beter in te bedden in de visie en het beleid van de gemeente. Ook merken de instellingen zelf dat het feit dat er een regionale Proeftuin is, ervoor zorgt dat ze nog serieuzer bejegend worden door financiers en partners. **Maarten Bakker** van Theater en Filmhuis Dakota uit Den Haag: “Ik krijg veel positieve reacties van fondsen en andere subsidiënten wanneer we aangeven dat er een Proeftuin rondom de Cultuurankers is.” **Ricky Middendorp** van Laaktheater Den Haag herkent dat: “Ik neem de eerste versies van de teksten gelijk mee naar andere podia en deel ze. Het helpt om zichtbaar iets in je hand te hebben.”

Ellen van Beek van de gemeente Den Haag benoemt het strategische aspect: "Het helpt ons in ons pleidooi om deze wijze van werken voort te zetten en het belang van deze werkwijze niet alleen in Den Haag - binnen de gemeente en in het culturele veld -, maar ook landelijk onder de aandacht te brengen. En hopelijk inspireert het meer instellingen om met deze werkwijze aan de slag te gaan. Ook geeft dit inzicht in de werkwijze ons meer houvast om in de komende jaren de Cultuurankers beter op hun waarde te kunnen beoordelen."

Voor **Wesna Snijder** van de gemeente Delft is het misschien nog wel fundamenteler: “De Proeftuin heeft geholpen om ons beleid rond cultuurparticipatie nieuw leven in te blazen, ook vanuit de invalshoek van inclusie. Onze kennis is verrijkt, we gaan veel beter onderlegd het gesprek aan. En we hebben een beter inzicht ontwikkeld over de monitoring van de werkwijze van de Cultuurankers.”

Hoewel het niet de eerste insteek was van de Proeftuin heeft de samenwerking ook betekenis gehad voor makers en publiek. Door de gezamenlijke activiteiten en projecten zijn er, zeker in de corona-tijd, meer kansen voor makers en actieve bewoners ontstaan om aan cultuurbeoefening te doen. Door verschillende vormen van cultuurparticipatie te delen en te combineren, werden de interventies interessant voor meerdere groepen bewoners. Ten slotte hebben de deelnemende instellingen een groter bereik gecreëerd voor hun aanbod door gebruik te maken van gezamenlijke publiciteit en door in een aantal gevallen de uitwisseling over gemeentegrenzen heen mogelijk te maken.

Een van te voren niet bedachte maar wel cruciale opbrengst van de Proeftuin is het belang van wendbaarheid, vraaggerichtheid en kleinschaligheid in tijden van crisis. Juist door hun basishouding van steeds zoeken naar wat er wel kan binnen de mogelijkheden en grenzen die er zijn, zijn de Cultuurankers in staat gebleken om van meet af aan allerlei vormen van (cultuur)participatie te organiseren toen de corona-crisis zich aandiende. Deze basishouding was er al, maar is door de samenwerking in de Proeftuin tijdens corona wel scherper zichtbaar geworden. **Tamara Peers** van Muzee zegt daarover: “Door aanwezig en zichtbaar te zijn in de buurt blijf je in contact en kun je nu en in de toekomst laagdrempelig iets organiseren. We hebben juist in deze tijd een klankbordgroep met jongeren opgezet waar veel animo voor is.”
En **Manuela Bijl** van Cultura & Zo heeft zelfs een voordeel ervaren: “Als gevolg van corona konden we alleen maar kleine aantallen publiek toelaten bij voorstellingen. ‘Dan durf ik het wel aan,’ zei de jongen die pas een jaar pianoles heeft en in het voorprogramma van een bekende artiest tijdens ZomerZout stond. Voor hem was dit de manier om te ervaren wat op een podium staan met je doet. En het smaakte hem naar meer. “

Nog niet klaar

Het zal geen verwondering wekken dat gezien deze positieve opbrengsten alle deelnemende instellingen met elkaar verder willen, en de werkwijze van de Cultuurankers verder willen uitbouwen en delen. Er liggen al allerlei plannen klaar die deels vanwege corona nog niet uitgevoerd zijn. En er zijn ook allerlei nieuwe ideeën. Zo gaat de uitwisseling van

theatervoorstellingen én van bewoners tussen Cultuurhuis Delft en Laaktheater door zodra het kan. Dat geldt ook voor het festival dat Dakota en CKC & Partners hebben moeten uitstellen. Young Beats gaat in 2021 verder in Nootdorp. De Haagse bibliotheken gaan met Cultura & Zo zeker verder met hun jongerenproject. En de samenwerking rond ZomerZout is zo goed bevallen dat er al wordt nagedacht over een tweede versie.
Ricky Middendorp meldt: “Vanwege de waarde en het belang voor alle deelnemers is voortzetting van het netwerk belangrijk. Er gaan nog projecten volgen, de wens om samen te werken is er.” “Elkaar inspireren en je eigen perspectief oprekken blijft van belang,” vult **Harrie van de Louw** aan. En **Nathalie van der Hak** verwoordt het sentiment van alle deelnemers misschien nog wel het beste: “Dit is een pril begin.”

De toekomst van cultuurparticipatie

Ten slotte willen we op deze plek nog iets meegeven over de toekomst van cultuurparticipatie. Het moge duidelijk zijn dat alle deelnemers aan de Proeftuin nog meer dan dat ze al waren, overtuigd zijn van de waarde en het nut van het vergroten van cultuurparticipatie. Deze publicatie laat hopelijk zien dat deze overtuiging gebaseerd is op positieve praktijkervaringen én op een stevige inhoudelijke en praktische onderbouwing.

Om in de toekomst cultuurparticipatie mogelijk te maken en verder uit te bouwen, hebben we vijf factoren benoemd:

- Een duidelijke visie op en beleid ten aanzien van het vergroten van cultuurparticipatie bij overheden en fondsen, inclusief aandacht voor de meervoudige kwaliteit van cultuurparticipatie en voor diversiteit, inclusie en representatie in programma, publiek, personeel en partners.
- Voorafgaand aan de ontwikkeling of bijstelling van visie en beleid met alle betrokkenen komen tot gedeelde taal en beelden over belang, waarde, beoogde effecten en inrichting van cultuurparticipatie.
- Al vanaf de vroegste jeugd inzetten op kennismaking met verschillende vormen van cultuur. Hier raken cultuurparticipatie en cultuureducatie elkaar.
- Lokale en regionale samenwerking zowel op het terrein van kennisvermeerdering als praktische uitvoering, waarbij deze Proeftuin als voorbeeld kan dienen.
- Doorlopende financiering zodat gebouwd kan worden aan continuïteit en inbedding.

Cultuurankers & Financiën

Tijdens de proeftuinperiode is veel kennis uitgewisseld over inhoud en bedrijfsvoering. Hoe divers de Cultuurankers ook zijn, als het over financiën gaat hebben ze gemeen dat ze afhankelijk zijn van fondsen en van de bijdragen van het rijk en de gemeente.

Voor de meeste Cultuurankers geldt dat ze op een bijdrage vanuit de gemeente kunnen rekenen, die echter wel afhankelijk is van politieke besluitvorming. Deze bijdrage is echter meestal niet voldoende voor het realiseren van programma's en continuïteit. Publieksinkomsten en met name fondsen zijn belangrijke bronnen om bij te dragen aan het succes van de Cultuurankers.

Tegelijk zijn dure kaartjes vaak een barrière voor de bezoekers en deelnemers die je het liefste wilt bereiken: publieks-inkomsten zullen nooit een vetpot zijn. Ook inkomsten uit door fondsen gefinancierde projecten en programma's bieden geen lange-termijn garantie omdat dergelijke inkomsten altijd tijdelijk zijn. Daarom zijn borging in het gemeentelijk beleid en inbedding in de lokale infrastructuur van groot belang. Die bieden de beste kans op continuïteit in financiering en daarmee op de verduurzaming en het behoud van de opgebouwde kennis van de Cultuurankers.

Overigens is er naast deze vijf factoren nog een cruciaal ingrediënt om cultuurparticipatie te vergroten. Dit is het element dat elk Cultuuranker steeds weer noemt, en dat hopelijk in alle voorbeelden in deze publicatie naar voren komt:

Ga het gewoon doen!

ZomerZout

In deze hele publicatie hebben we op verschillende plekken voorbeelden laten zien hoe de Cultuurankers individueel en gezamenlijk werken aan het vergroten van cultuurparticipatie. Hier zoomen we in op ZomerZout, de meest uitgebreide samenwerking die vanuit de Proeftuin heeft plaatsgevonden.

ZomerZout was een gezamenlijk initiatief van **CulturA & Zo** (Nootdorp), **De Nieuwe Regentes** (Den Haag), **Bibliotheek Leidschenveen-Ypenburg** (Den Haag), **Muzee Scheveningen** en **Bibliotheek Loosduinen/Nieuw Waldeck** (Den Haag). **Bibliotheek Wassenaar-Voorschoten** was steeds aangehaakt maar ontwikkelde lokaal een eigen programma (zie het voorbeeld The Art of Shopping).

De kern van ZomerZout was om gevestigde artiesten in de zomer op meerdere plekken te laten optreden en ze steeds te koppelen aan talent uit de buurt. Zo werden buurtbewoners uitgenodigd om deel te nemen aan iets dat ze al kenden,

en konden ze tegelijk kennis maken met makers uit hun eigen woonomgeving en met andere kunstvormen.

Voor de makers bood dit concept een goede mogelijkheid om kleinschalig voor publiek op te treden. Bij een aantal Cultuurankers zijn in de voorbereiding op of aanpalend aan de optredens ook workshops georganiseerd, met name voor jongeren. Zo heeft Muzee Scheveningen met de buurt het festivalterrein op de eigen binnenplaats opgebouwd.

Vrijwel alle voorstellingen waren tot de laatste plek gevuld (30 bezoekers per voorstelling in verband met corona). De reacties van het publiek waren overal enthousiast, juist ook vanwege de combinatie van lokaal talent en een gevestigde naam. Zoals één van de Cultuurankers opmerkte: “Eigenlijk werd het lokale talent beter ontvangen dan de gevestigde naam.” De deelnemende artiesten waren ook te spreken over de combinatie, zeker omdat veel bekendere artiesten ook een band hebben met de buurt of stad waar ze optraden.

De instellingen hebben de samenwerking als zeer positief ervaren. In het begin was het zoeken hoe het concept in corona-tijd vorm kon krijgen, maar al snel ontstond een doeners-mentaliteit: we gaan dit gewoon organiseren in korte tijd! Helpend daarbij was het gezamenlijke besluit om een externe programmeur in te schakelen die ook de publiciteit vormgaf. Ook de vrijheid om het in de eigen buurt of gemeente naar eigen mogelijkheden in te richten, was belangrijk. In de evaluatie achteraf gaven de instellingen wel aan dat voor een volgende editie meer tijd nodig is, zodat van tevoren duidelijke doelen gesteld kunnen worden, nog beter nagedacht kan worden over de integratie in en deelname van de buurt, en er meer bij elkaar gekeken kan worden om van elkaar te leren.

Trefwoorden

Instellingen (16)
Cultuur als doel en middel (29)
Buurt (17), (29)
Vraaggericht (29)
Laagdrempelig (29)
Gericht op ontwikkeling (29)
Emanciperende (29)
Empowerende (29)
Artistieke kwaliteit (30)
Co-creatie (31)
Emancipatie (31), (51)
Empowerment (31), (51)
De waarden van cultuurparticipatie (32), (47), (113)
Sociaal kapitaal (36)
Toegankelijk (49)
Vraaggestuurd (50)
Representatief en Inclusief (51)
Verbindend (52)
Grensoverschrijdend (53)
Co-creatief (54)
Verrassend (55)
Ontwikkelgericht (56)
Uitgangspunten (70)
Voor, met en door bewoners (70)
Samen met inwoners (75)
Programmering en productie projecten met inwoners (75)
Externe factoren (81)
Uitgangspunten (81)
Voedingsbodem (81)
Effecten op individueel, maatschappelijk en artistiek niveau? (81)
Bonding (85)
Bridging (85)
Netwerk (114)
Kennisuitwisseling (114)
Samenwerking in activiteiten en projecten (114)
Inhoudelijke onderbouwing van de werkwijze (115)
Meer kansen voor makers en actieve bewoners (117)
Verschillende vormen van cultuurparticipatie (117)
Belang van wendbaarheid, vraaggerichtheid en kleinschaligheid (117)

Geraadpleegde literatuur

Onderzoek, handreikingen, effectmeting

Allereerst de belangrijkste Nederlandse bron: Kennisdossiers Cultuurparticipatie | LKCA

A Restless Art; Francois Matarasso; Calouste Gulbenkian Foundation; 2019 (pdf gedownload op 13-3-2020)

Arts marketing and performance management: closing the gap between mission and indicators; Francesco Chiaravalloti; University of Amsterdam; January 2009 (pdf gedownload via ResearchGate op 28-2-2020)

Basis voor Cultuurparticipatie - Vier scenario's; LKCA en Futureconsult; Juni 2017

Cultuurmonitor Drenthe 2017-2020, editie 2; Hans Veenstra en Dineke Arends, provincie Drenthe, Isabelle Hegeman en Bastiaan Vinkenburg, Berenschot; januari 2020

De waarde van cultuur – voorstel voor een 'multicriteria' meetinstrument; Hans Mommaars en John Dagevos; Telos; 2014

Dit is de kracht van kunst in zorg en welzijn - Onderzoek naar de effecten van cultuurparticipatie voor mensen met een ondersteuningsvraag; Hilde van den Berg; Cultuur Oost; juni 2019

Functions of social capital – bonding, bridging, linkint; Tristan Claridge; Social Capital Research; januari 2018 (pdf gedownload op 20 maart 2020)

Inspiratie kun je meten; Marjelle Vermeulen en Jacqueline Scheidsbach; Impact Centre Erasmus; in: P+, week 18, 2019

Kom erbij! Met kunst en cultuur – samenwerken om eenzaamheid te bestrijden; Landelijk Kennisinstituut voor Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA), Coalitie Erbij en Cultuurconnectie; mei 2019

Kunst op Recept – de Handreiking; DE KOM Stadstheater en LKCA; Nieuwegein/Utrecht; mei 2019

Maatschappelijke waarde – een nieuw fundament voor kunst- en cultuurbeleid, Bastiaan Vinkenburg in MMNieuws, 2014

Preventie, zelfregie en participatie met kunst en cultuur in het sociaal domein; Sandra Trienekens m.m.v. Britt Swartjes en Ingrid Docter; Onderzoeksbureau Urban Paradoxes en LKCA; november 2016

Sociale cohesie en cultuurparticipatie - Onderzoek naar de vermeende invloed van kunst op sociale verbindingen in de samenleving; Marlies de Ridder; zonder jaartal

The Art of Impact – Inzicht in samen werken aan impact; Kwink Groep; december 2016

The social impacts of engagement with culture and sport, CASE, 2015

The Value of Arts and Culture to People and Society – an evidence review; Arts Council England; 2014

Transformatie agenda - Kunst en cultuur met zorg en welzijn; ActiZ, Hogeschool voor de Kunsten Utrecht, Movisie, Viatore; januari 2017

Wie bepaalt de waarde(n); Kunsten '92; november 2018

Zicht op effect – een overzicht van instrumenten om zelf het effect van je aanpak te meten; Nada de Groot en Hanneke Mateman. Movisie; juni 2014

Cultuurankers Den Haag

Proeftuin Regioprofiel Haaglanden,
Cultuurankermethodiek,
Cultuurparticipatie in de regio; 2019

Regioprofiel Haaglanden, 2019

Bibliotheek Nieuw Waldeck Loosduinen
Aanvraag Kunstenplan 2021-204
Jaarverslag 2018

Bibliotheek Leidschenveen Ypenburg
Activiteitenplan 2020

De Nieuwe Regentes
Projectplan MeeMaakPodium 2020, versie 2

Diamanttheater
Aanvraag Kunstenplan 2021-2024
Jaarplan 2020
Aanvraag Kunstenplan 2017-2020

Laaktheater
Aanvraag Kunstenplan 2021-2024
Projectplan MeeMaakPodium Plus 2020
Projectplan Urban Art Lab 2019-2020
Jaarverslag 2018

Muzee Scheveningen
Aanvraag Kunstenplan 2021-204
Memo Vraaggerichte Programmering

Theater de Vaillant
Aanvraag Kunstenplan 2021-2024
Jaarplan 2020
Beleidsplan De Participatie Federatie 2019-2020

Theater en Filmhuis Dakota
Aanvraag Kunstenplan 2021-2024

Quotes

Ellen van Beek, Gemeente Den Haag [1, 4]
Saskia van Schaik, Gemeente Zoetermeer [2]
Patty Jacobs, Trias, Centrum voor de Kunsten Rijswijk [3, 22]
Marcella Delissen, Gemeente Pijnacker-Nootdorp [5, 11]
Atie Robbemond, bezoeker [6]
Reggy en Joke Croes, wijkbewoners Laak [7]
Emine Aydin Hastan, Bibliotheek Leidschenveen-Ypenburg [8, 10, 17, 19]
Maarten Bakker, Directeur Theater Dakota [9, 18, 24, 26]
Zand en Veen, Theater De Nieuwe Regentes [12]
Harrie van de Louw, theater De Vaillant [13, 25]
Ricky Middendorp, Laaktheater [14, 20]
Laudie Vrancken, De Nieuwe Regentes [15]
Tamara Peers, Muzee Scheveningen [20, 21]
Glenn Weisz, CANIDREAM [23]
Nathalie van der Hak, stichting DelftsPeil [27]
Deelnemer Proeftuin [28]
Petra Togni, directeur Cultura & Zo [16]

Fotografie

Alex Schröder [14, 17, 26, 28, 31, 83, 128]
Canidream [29]
Christopher A. Dominic [73 (midden), 74, 92, 95, 113]
Dennis Massar [3, 12 (rechts), 19, 20, 39, 54, 94 (rechts)]
De Schaapjesfabriek [16, 44]
Ernst de Jong [114]
Esther de Cuijper [8, 11, 13, 48, 94 (links)]
Jassir Jones [119]
Jurriaan Brobbel [12 (links), 70, 72 (links), 73 (uiterst links), 79 (links), 98]
Martijn Beekman [33, 35]
Melvin Tas [16, 18, 56]
Moon Saris [84]
Remco Zwinkels [82]

Colofon

Cultuur Dichtbij – hoe culturele instellingen in de regio Haaglanden cultuurparticipatie vergroten is een publicatie in het kader van de proeftuin Cultuurankermethodiek die van november 2019 tot maart 2021 heeft plaatsgevonden. De proeftuin en deze publicatie zijn mede mogelijk gemaakt door het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en door de deelnemende gemeenten.

Teksten en Redactie
Willem-Jan de Gast, Nomade Training en Advies
Annemarie Quispel, Gemeente Den Haag (red.)

Redactieraad
Ellen van Beek, gemeente Den Haag;
Glenn Weisz, CANIDREAM;
Harrie van de Louw, theater De Vaillant;
Nathalie van der Hak, Cultuurhuis Delft;
Patty Jacobs, Stichting Trias;
Ricky Middendorp, Laaktheater.

Met bijdragen van alle deelnemende instellingen en gemeenten,
Roos Haverman en Leander Cingoz (trainees gemeente Den Haag)

Vormgeving
Things To Make And Do

Druk
Drukkerij Zalsman

Overname van informatie uit deze publicatie is toegestaan onder voorwaarde van bronvermelding:
© Proeftuin Cultuurankermethodiek regio Haaglanden

Den Haag

Gemeente Delft

Leidschendam-Voorburg

gemeente Pijnacker-Nootdorp

Rijswijk

Gemeente Wassenaar

gemeente Zoetermeer

Marina, Marina, Marina
Kom dans nog een keertje voor mij
Marina, Marina, Marina
Dan maak je me hartje zo blij
Als ik jou zie draaien
Met je rokken zwaaien

Cultuur dichtbij

Hoe culturele instellingen in de regio Haaglanden cultuurparticipatie vergroten
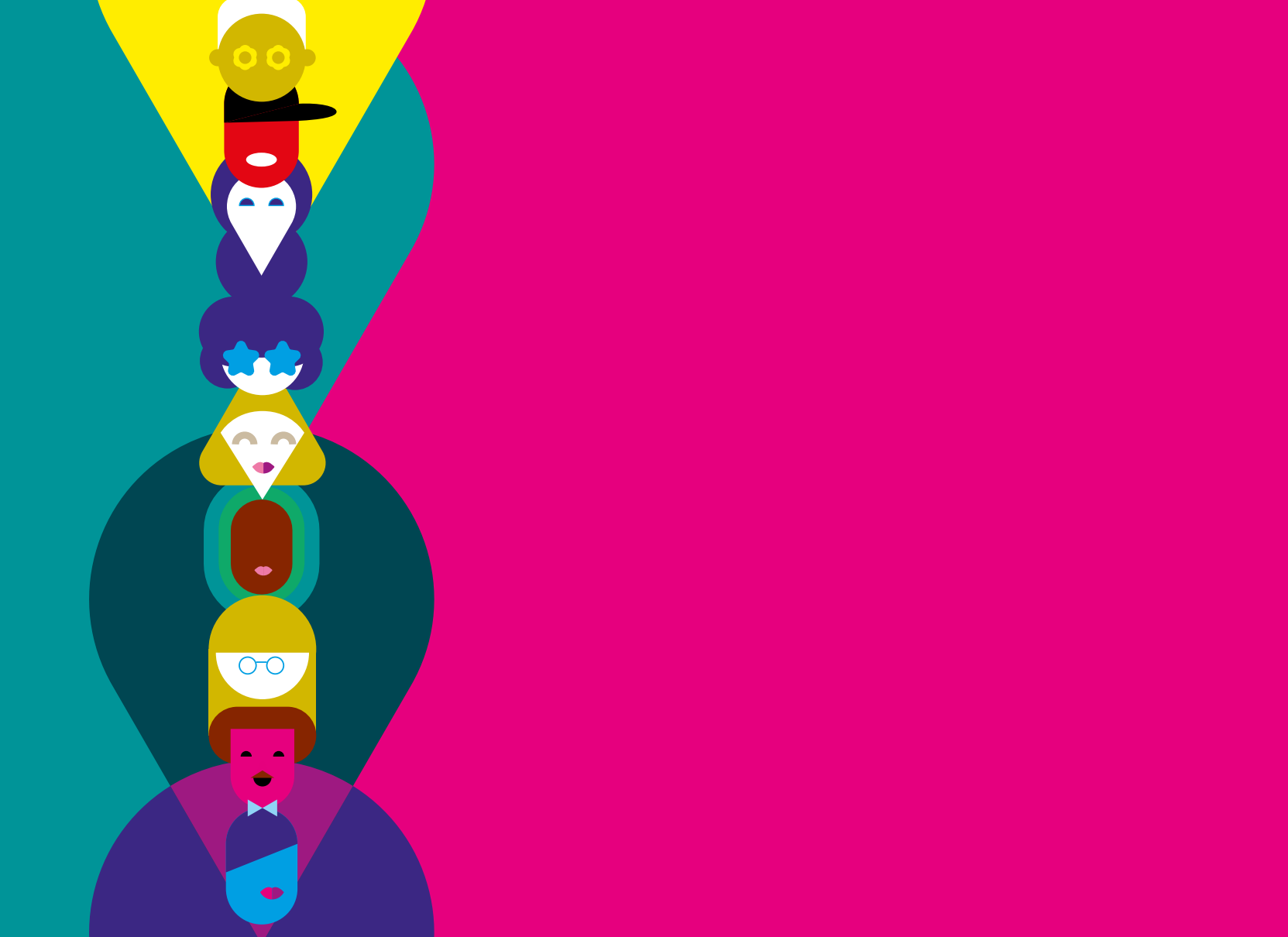
Willem-Jan de Gast · Annemarie Quispel (red.)